

ԱՄԷՐԱ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՏՏՈՐԷՄ-ԽԱՐԱԳԻՐ

ՆՆՈՎԱ ՍՐՄԷՆ

56ԴԴ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 19

5 ԱՊՐԻԼ 1908

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Ի Ի Ն Ը

Միայն Փաշա Փարուզալ
Ժամագիրք [Գրական Ուսումնասիրություն]
Գրիչի Վարպետներ Եւ Իրենց Գործին Զգուշոր
ԻԲՕԼԷԹ ԹԷՆ-Ի
Սեռային Կեանքին Սնանկությունը
Սիրոյ Բնագանցությունը
ԱՐԹՈՒՐ ՇՕԲԷՆԶԱՌԷՐ-Ի
Կայրու Մեսիան
Հայ Հարստացեալ Թանքանեանի Առուեսը
Մեկապարտանց Գրականությունը

X.

ՅԱՐՈՒԹԻՆ ՍԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԴՊՐԵՎԱՆՔԵԱՆ

ՏՕԲԹ. ՊԵՆՈՆ ՊԷՋԱՋԵԱՆ

ՋԱՐԵԶ ՆԵՄԵ

ՄԻՇՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ԽՄԲ.

ԽՄԲ.

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԴՐ. ՀԻՀԱՆ

1908

UNITED STATES

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

WATER RESOURCES DIVISION

REPORT OF THE

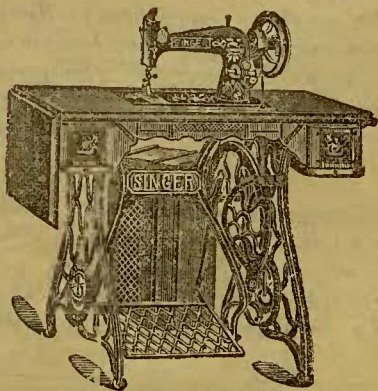
COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE
TO THE SECRETARY OF THE INTERIOR
ON THE
LANDS OF THE UNITED STATES
IN THE
STATE OF CALIFORNIA
AND
THE
TERRITORY OF ARIZONA
AND
THE
TERRITORY OF NEW MEXICO
AND
THE
TERRITORY OF UTAH
AND
THE
TERRITORY OF IDAHO
AND
THE
TERRITORY OF MONTANA
AND
THE
TERRITORY OF WYOMING
AND
THE
TERRITORY OF COLORADO
AND
THE
TERRITORY OF NEVADA
AND
THE
TERRITORY OF OREGON
AND
THE
TERRITORY OF WASHINGTON
AND
THE
TERRITORY OF ALASKA
AND
THE
TERRITORY OF HAWAII

1896

ՏՕՔԹ. Ե. ՄԱՍԻՍ

ԲԵՐԱ., ԹԱԳՄԻՄ ՓՈՂՈՅ,
ԹԻԻ 12

Ամէն տեսակ ներքին հիւանդութիւններէ զատ, մասնագիտաբար և երկար տարի- ներէ ի վեր կը դարմանէ ստամոքսի, աղիքներու, միզային ճամբաներու հիւանդութիւնները, ջղային տկա- րութիւնները, հին և նոր դաղիական ակտերը: Այս վերջին ակտերը՝ առանց ստամոքսի խանգարման և նորագոյն մեթոտնե- րով կը բուժէ կարճ միջոցի մէջ: Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր կէս օրէ վերջը: Չօրեքշարթի օրերը միայն ձրի:

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի մեքենայի մնայ, բայց էական կէտն է լաւ մեքենայ մը ունենալ, որովհետեւ լաւ մեքենայ մը անթիւ և անհամար ծառայութիւններ կը մատուցանէ, մինչդեռ գէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ դժգոհութեանց և տաղտուկի աղբիւր մըն է: Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ՛

Ս Ի Ն Կ Է Ր

ՀԱՅԹԱՅԹԻՉ ԿԱՅՍ. ՊԱՆԱՏԱՆ

The Singer Manufacturing Cie.

Ձեռքի, ոսքի ու ոսքի եւ ձեռքի միանգամայն մեքենաներ կը գտնուին:

մեքենան լաւագոյնն է. այս մե- քենան ամէնէն աւելի կատարելա- դորժուածը, հաստատունը և դիւրա- դորժածելին ըլլալուն՝ բովանդակ աշխարհի մէջ՝ ամէն ոք Սինկերի մե- քենաները կը դնէ:

Սինկերի մեքենաները կը ծախուին միմիայն Սինկերի Ընկերու- թեան վաճառատուններուն մէջ՝

Ս
Ի
Ն
Կ
Է
Ր
Պ
Ա
Ն
Ա
Տ
Ա
Ն
Կ
Ա
Յ
Թ
Պ
Ա
Ն
Ա
Տ
Ա
Ն

ԿԱՆԱԹԱՅ

ԲԵՐԱ.

ՊՈԼԻՍ

ՍԵՐԻՍԱՐ

1. Կծ փողոց, Պօ Մառէի դէմ, 343 և 343.
2. Մեծ փողոց, Կալաթա Սէրայի Լիսէին դէմ.
1. Սինկեր խան, թիւ 121-ին ետեւը.
2. Գարաքէօյ, Թրամվէյի կայարանին դէմ.
1. Սուլթան Համամ.
2. Սուլթան Պէյազիտ, Թրամվէյի կայարանին դէմ. 13.
- 2 Բարձր Պոյու, Թ. 120.
- Դասերը եւ նորոգութիւնները ձրի.

Կատարել երաշխաւորուիւն:

Մասնաճիւղեր գաւառներու բոլոր քաղաքներուն մէջ:

Սինկերի Ընկերութեան Կեդր. վարչատեղին կը գտնուի Բերա, Մեծ փողոց, թիւ 343 և 343 կրկին, Սարգիս Պէյ Տիւղօղլուի սուները:

Փ. ՄԱՂԱՔԵԱՆ ԵՒ Շ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Առեւտրական գրասենեակը կը գրաւէր ամէն տեսակ յանձնակատարական գործերով, թէ ներածական և թէ արտածական վերաբերող : Մասնաւորապէս կը զբաղէր միառաջային վաճառքներու յանձնակատարութիւնով : Իր ընդարձակ յարաբերութիւնները՝ դաւառներու և արտաստանների շտա մը քաղաքներուն հետ՝ այս տունին տառջնակարգ առաւելութիւնը կը կազմէր, որով կարող է յաճախորդներու գոհացում տալ՝ բացառիկ կերպով նպատատու որ պայմաններով : Յանձնակատարական գործի մէջ՝ ճշգրտացումներ, ուղղումներ թիւեր և գործառնութեան արագութիւնը՝ առաջին սկզբունքներն են գործին վարիչներուն : Որով, ամէն տնտէս՝ որոնք կը փափաքէին պատուաւոր, խղճամիտ և վստահելի գործակալութեան մը հետ գործել՝ կը յանձնարարուին գիմել այս զրաւունեակի՝ այն հաստատ վստահութեամբ թէ՛ ո՛ր և է ուրիշ տեղէ աւելի գոհ պիտի մնան և նպատատուութիւն : Հասցէ՝ Տիլբիլ-Չատէխան, թիւ 25, Պոլիս :

Մեր գրասէր ընթերցողներուն կը յանձնարարենք կարդալ և ունենալ Արեւելեան Մամուլի համասեայ թիւը : Արեւելեան Մամուլի Տնօրէնութիւնը քաջալերուած պիտի զգայ անշուշտ ինքզինքը՝ իր այս ձեռնարկին ընդունակութիւն գանկը տեսնելով, որուն փափաքող ենք՝ ինչպէս պէտք է փափաքող ըլլայ գրասէր հասարակութիւնը և ամէն զրաւունջ տնտես :

ԳԱՐՁԵԱԼ ՆՈՐ ԲԱՆՍԱԲԱՆԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

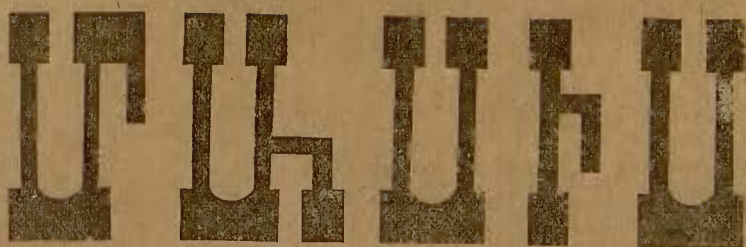
«ՄՏՈՒՆՐԻ ՀԻՆ ԳՆԷՐԵՐՈՒՆ»

Հեղինակ՝ Յ. Գ. ՄՐՄԸՐԵԱՆ

Քանակով փոքր, այլ որակով սեղմ մեծութեամբ այս նոր գործը, որ կը պարունակէ տամեակ մը զրական և բանասիրող հին մեծ գէմքեր, իրենց կարեւոր պարագաներով և օրինակելի առաքինութիւններով՝ կը ծախուի բոլոր գրավաճառներու քով, Պոլիս և Բերս : Գինը 5 զրուշ : Իբր գտագիրք աշխարհարարի և եկեղեցական ժամանակագրութեան, բարձրագոյն զպրօքներու և վանական վարժարաններու մէջ ալ կրնայ գործածուիլ այս հատորը արժանարար : Զեղչով մեծաքանակ գներու համար գրել հեղինակին՝ Յովհ. Աշճեան Գրատունը Չաղմագճըլար] հասցեով :

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻ ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ

Արեւեակին բոլոր նուրբ պահանջներուն համաձայն լուսանկարներ ունենալ փափաքողներ՝ կը յանձնարարուին գիմել Բերս՝ Մեծ-Պողոտային վրայ «Սիւնն» լուսանկարչատունը, որուն վարիչը ճշմարիտ արուեստագետի մը խղճամիտութիւնով՝ իր յաճախորդները գոհացնելու և ներկայանալի գործեր պատրաստելու հոգը ունեցող վարպետ մըն է : Կը բաւէ այցելել իրեն՝ համոզուելու համար իր արուեստին մէջ զրաւ խնամքին :

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱՔԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳԻՐ

ՆԱԽԴՔ - ՍՐՈՒՆ

ՏԵՐԴ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 19

5 ԱՊՐԷԼ 1908

ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԱՇԱ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼ

Մարդիկ կան՝ որոնց բովանդակ կեանքը անընդհատ ճիգ մըն է, ճիգ մը դէպի այն ամեն բաները՝ որոնք մեծ ու երջանիկ կ'ընեն մարդը. բայց հակառակ ասու, նոյն իրենց եղած շրջանակին մէջ կը մնան. Ուրիշներ ալ կան՝ որոնք հազիւ զգացած բաղդին մէկ անուշ փայփայանք, ճախողուած մը, անակնկալ վիճակ մը կը ցամփեցնէ իրենց ժպիտը : Կան ուրիշներ ալ, քեզ շատ ցանցաւ քիւով, որոնց համար երջանկութիւնը օրօրոցէն կը սկսի եւ անբառաւ ծաղիկներով զարդարուած է իրենց կեանքի ճամբան : Վսեմ. Փորթուգալ Փաշա այս վերջիններէն էր : Ծնած է 1842ին, Օրբա-Քեոյ, եւ զաւակն է Յովսէփ Փորթուգալի, որ Փողերանոցին մէջ պաշտօնեայ մըն էր եւ գեղին մէջ ամենէն յարգուած ու պատուաւոր մարդը :

Միայն իր նախնական ուսումը եւ կրթութիւնը Օրբա-Քեոյի Հայ-Հռոմէական Վարժարանին մէջ կ'առնէ եւ իր սրամտութիւնովը ու աշխատասիրութիւնովը աշխատու դիմէ մը կը գրաւէ իր ընկերներուն մէջ : Տակաւին ուրջ տարեկան՝ ծանրաբարոյ եւ խոհուն, իր սովորական խաղաղիքները կ'ըլլան գրիչ եւ գիրք. եւ այդ տարիքէն իսկ սուր ու քափանցող միտք մը կը ցոյայ իր վառվառն աչքերուն մէջ, ինչպէս հոգիի մեծութիւնը՝ իր դիմքին վրայ : Ժամանակ մը աւակեցած է նաեւ այդ ասեկին նշանաւոր բերրողներէն Ա.Կուն : Օրին մէկը աւակեց մը կը

մօտեմայ վերքոյին եւ կը հարցնէր քե՛ ալլաւի տոց մեջէն ո՞րն է ամե-
նէն աւելի խելացին :

— «Կը տեսնե՞ս, կը պատասխանէ բանասեղծը, սա պզտիկ տղան՝
որ գրասեղանին առջեւը կ՛ծկուած կը կարդայ ու կը գրէ շարունակ :
ա՛ն է մեջերնիդ ամենէն աւելի խելացին» : Վալէկեանի մը մեջ ամեն
առակերտի բերանն էր քե՛ «Մի՛հեն է դպրոցին մեջ ամենախելացին» :
Այդ փոքրիկ Մի՛հեն ապագայ Միխայիլ Փորբուզալ Փաշան էր :

ՎՍԵՄ. ՄԻԲԱՅԷԼ ՓԱՇԱ ՓՈՐԲՈՒԳԱԼ

գրաբար լեզուն եւ գրականութիւնը։ Նոյն խնամքը եւ սերը կը վայելէ նաեւ
իր երկրորդ տեսուչին՝ Հ. Ռափայել Վ. Թրեանցի՝ որուն պատշոնավարու-
թեան միջոցին է որ իր ուսումնարանի շրջանը կ'աւարտէ : Սակայն
այսչափով չի բաւականացնում . աւելի՛ ճոխացնել կ'ուզէ իր միտքին
պաշարը, որով հանի մը տարիներ ալ՝ կը մնայ դպրոցին մեջ, իբր բարձ-
րագոյն ուսումնեւուն հետեւող առակերտ եւ այս անգամ հայրութիւնը կը
վայելէ ուրիշ մեծանուն՝ եւ արդանգաւոր աբբանօր մը :

Իր գեղեցիկ ձիւքերուն համար վարժարանին մեջ ամենուն ալ սի-
րելին կ'ըլլայ հաւասարապէս, եւ օրինակ ըլլալով կարգապահութեան
ու փութաշանութեան՝ մասնաւոր յարգանքի եւ պատկաւանքի առար-
կայ կը դառնայ իր բոլոր ընկերակիցներուն առջեւ, որոնց մեջ կը

Մուրատեան Վարժարա-
նին մեջ բարձրագոյն կրթու-
թիւն մը առնելու համար
1852ին Բարիզ կ'երթայ եւ
իրարմէ լաւելի նշանաւոր եւ
գիտնական դաստիարակե-
րու խնամքին կը յանձնուի :
Այս կերպով է որ ուշիմ
պատանիին մասնաւոր եւ հո-
գեկան ինքնածին կարողու-
թիւնները կը զարգանան,
եւ իր ապագայ յաջողու-
թիւնները՝ ուղղակի արդիւն-
քը կ'ըլլան այդ խնամոտ
դաստիարակութեան : Ու-
սումնարանի առաջին շը-
ջաններուն մեջ՝ իր ջանա-
սեր եւ ազնուաբարոյ վար-
քին համար Հ. Գաբրիել Վ.
Ալվարոյմսիի մասնաւոր հո-
գածութեան առարկան կը
դառնայ, եւ սկիզբէն ի վեր
սիրող եւ մեծակող մը կ'ըլլայ

գտնուելին ազնուական ընտանիքի երեք զաւակներ . — Պողոս Ալլանվերսի, Յարութիւն Չամչեան եւ Յակոբ Տամասեան : Երբեք չափազանցութիւն մը բրած չենք ըլլար երբ քսենք քե՛ իր մեծանուն ուսուցիչները անգամ կը յարգէին ու կը մեծարէին զինքն եւ յաճախ դժուար ու կնճռոտ խնդիրներու մէջ իրեն խորհուրդ կը հարցնէին : Չմոռնանք քսելու որ՝ իր կրօնական պարտականութիւններուն կատարումին մէջ ալ մեծ եռանդ մը ցուցուցած է : Լեզուներու եւ զանազան գիտութիւններու հարուստ պաշարով մը Պոլիս գալէն ետքը, երբեք անգործ կամ անպաշտօն չի մնար, քանի որ իր ազնիւ բնաւորութիւնը եւ բարձր արժանիքը ամեն կողմէ գնահատուցուցին : Իր ստացած ընտիր կրթութիւնը կը գործածէ օգուտին՝ իշխանական բարձրաստիճան ընտանիքի զաւակներուն, որոնց դաստիարակ կը կարգուի : Զինքն բարձր դիրքի մը հասցնելու համար իր մէջը միացած էին ամենէն հազուագիւտ յատկութիւններ, բարեմասնութիւններ եւ ձիրքեր : Սակայն, բարեբաղդաբար ոչ դիրքը, ոչ ձիրքը եւ ոչ ալ անհամեմատելի փայլը կը շրջեն զինքն : Երիտասարդութեան ամենէն աւելի վառվռուն եւ վստահաւոր օրօշանին մէջ գերծ կը մնայ ամեն ծեսակ փորձութիւններէ եւ սիրային փոքորիկներու ազդեցութիւններէն : ամուր բռնելով իր սիրտին դէկը եւ բնաւ խաղալիք չըլլալով կիրքի կամ սարփանքի բռնութիւններուն : Իր լեզուագիտութիւնովը ժամանակին պէտական անձնաւորութիւններուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ եւ առաջին անգամ Բ. Դուրը՝ քարգմանի պաշտօնը կը ստանձնէ, ինչպէս որ քիչ ատեն ետքը այդ պաշտօնով Կրեէկ կ'երթայ Մեծ-Եպարֆոս Ալի Փաշայի հետ : Այդ պաշտօնին մէջ մեծ յաջողութիւն՝ ցոյց կու տայ եւ Պոլիս գալով Մաքսուտի վերահսկողութեան օգնական կը կարգուի : Այս գործին մէջ ալ մեծ ծառայութիւններ կը մատուցանէ պետութեան, իր սրամիտ եւ հնարագիտ հանձնարովը : Իրերէ տատերկու տարի շարունակ Մաքսուտին մէջ հաւասարաբար ծառայելէ ետքը, անելի կարեւոր դիրքի մը կը բարձրանայ, — Խորհրդական կ'ըլլայ Երեւն. Նախարարին : Այս պաշտօնին մէջ ալ հաւասարապէս անձնուէր գործունէութիւն մը ցոյց կու տայ եւ Վեհ. Սուլթանին հրամանով կը հաստատէ Երկրագործական Դրամատուն մը, որուն վերահսկողը ինք կ'ըլլայ : Հաւասարիմ եւ յաջող գործունէութիւն մը իր պաշտօնավարութեան միջոցին, իր վրայ կը հրաւիրէ ո՛չ միայն տեղի բնակիչներու բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու ուշադրութիւնը, այլ նոյն իսկ Վեհ. Սուլթանին ամենամեծ համակրանքին կ'արժանանայ եւ Յակոբ Փաշայի մահէն ետքը ինք կը կոչուի Կայս. Անձնական Գանձին Նախարարութեան պատուաբեր պաշտօնին եւ քիչ մը ատեն ետքը Վեհրութեան աստիճանին կը բարձրանայ եւ իր պաշտօնավարութեան միջոցին յաջողաբար կը ստանայ «Օսմանիե»ի, «Մեհիսիե»ի, «Իմրիազ»ի ոսկի եւ արծաթ, ինչպէս նաեւ ուրիշ տեղիքներէն շատ մը շքանշաններ : Շահարալիսի անդրոյժ հիւանդութիւն մը սակայն, որուն կ'ընկերանան ուրիշ հիւանդութիւններ ալ, զինքն կը զգեսնէ : Կը բողբոջ յիշատակը եւ համբաւը բարեխիղճ, անբայիր պաշտօնեայի, բարի բխտոնեայի եւ գիտնական անձնաւորութեան մը : [Յաջորդող]

Մասիսի աչա քիւով կը սկսինք հետաւարակութեանը հետեւնալ կարեւոր ուսումնասիրութեան, որուն նիւրը գերագանցապէս շահագրգռելու բնոյթը ունի բանասիրական աշխարհը, քէ՛ տնօր համար որ եկեղեցագիտական կենսական հարց մը կը զօգտօքէ եւ քէ որովհետեւ այդ նիւրը լայն սահմանով մը չէ մշակուած: Բանասէր յօդուածագիրք՝ մաքի՛ մէջ մնացած իրողութիւններէ երեւան կը քերէ ու շարունակ յայտնութիւններ, հմտապէս վերածնելով կեանքը, ոգին եւ ունեցած դերը՝ եկեղեցական դարաւոր Մատենանի մը, որ անկիւնաւարեւէն մէկը կը կազմէ Հայ Եկեղեցիի շէնքին, եւ ասով իսկ աշխարհ կը շահագրգռէ մեզ:

ԺԱՄԱԳԻՐՔԸ

Ա.

[ԳՐԱՆԱՆՈՒՄԸ ՈՒՍՈՒՄԸ ԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ]

Եկեղեցական Մատենաներուն մէջ, կարեւոր տեղ մը կը զբաւէ ժամագիրքը՝ որուն յաջորդաբար կրած փոփոխութիւնները ուշադրաւ կէտեր կը պարունակեն իրենց մէջ, եւ որ սահմանուած է ցուցնելու օրուան իւրաքանչիւր ժամերուն ի դեմս երրորդութեան կատարուելիք ժամերգութիւնները: Ժամագիրքի այս ուսումնասիրութեան ատեն՝ չենք մտած զուտ լեզուական կամ գրագիտական հարցերու մէջ: Մեր նպատակը եղած է, որչափ որ կարելի է, ճշդել տնօր ծագումը եւ հեղինակներու իսկութիւնը, ցուցնել ժողովարդականութիւնները, հետեւողութիւնները եւ հեղինակութիւնները: Այս ուսումնասիրութեան ատեն աչքի առջեւ ունեցած ենք իրարմէ շատ առաջ տրուած ժամագիրքներ, զորս խնամով բաղդատած ենք իրարու հետ: Ժամագիրքը, մեր Եկեղեցիին նուիրական Գիրքերէն մէկը, մեր քրիստոնէական բարեպաշտ զգացում, ներուն, եկեղեցական ժամերգութեան ամենօրեայ աղօթանայցն է: Եկեղեցական գիրքերու մէջ, դոյութեան տեսակէտով, իրենն է առաջնութիւնը, քանի որ յայտնի գիտենք թէ՛ Շարականէն շատ առաջ՝ ծնունդ առած է Լուսաւորիչին ձեռքովը իսկ: Հայ Եկեղեցին իր առաջին օրերուն մէջ շատ պարզ եղած է. ժամաւարութիւն մը միայն, — անտարակոյս հետեւողութիւնով Յօյն Եկեղեցիին՝ որմէ առած է իր ժամագիրքին նախնական ատաղձները, — չըսենք ամբողջութիւնով, — ետքէն անոնց վրայ աւելցնելով զուտ ինքնաբերական կոտորներ եւ ճոխացնելով զայն աշխարհ, որչափ կը ներքին ժամանակը եւ պարագան: Ժամագիրքը իր մէջ կը պարունակէ, աղօթքներ, մաղթանքներ, փառքներ, երգեր ամէնքն ալ սատուածասէր սիրտի խորերէն բղխած մրմունջներ, ամէնքն

* Կը զարմանա՞ք երբ ըսենք թէ՛ իր զրուածքին մէջ ցոյց տուած կարողութիւնով այս ուսուցիչը՝ պաշտօն չէլնար ունենալ մեր ո՛չ մէկ վարժարանին մէջ, որովհետեւ կրթական գործին զլուխը զանազան ջոջ հակառակորդներ՝ զինքը կը հալածեն դպրոցներէն՝ ուղղուած ինչպէս քմնիլ չուզելուն համար:

Խմբ. Ծան.

ալ բարեկալից զգացումներու, քրիստոնէական ջերմեռանդութեան եւ աստուածային ներշնչումներու արդիւնք : Եկեղեցիի հարազատ զաւակը անոր մէջ կրնայ գտնել իր հոգեկան մխիթարութիւնը, բարոյական փութիանք մը ամէն կերպ դժուարութիւններու հանդէպ . մէկ խօսքով, Ժամագիրքը խօսակցութիւն մըն է արարիչին եւ արարածին միջեւ՝ եթէ խորունկ կերպով կարգանք զայն :

Ժամագիրքը լաւագոյն կերպով ուսումնասիրելու, անոր ծագումը ճշդելու, հեղինակները գտնելու, թարգմանութիւնները ցուցնելու համար, անհրաժեշտ է ներսէն Շնորհալիի միտքին եւ գրիչին արդիւնքը եղող հեղինակութիւնները դուրս բերել Ժամագիրքէն, բացորոշապէս ցուցնելու համար միանգամայն մինչեւ ԺԱ.-ԺԲ. դար տեւող եկեղեցական ժամասացութիւնը : Ինչպէս Շարականի, նոյնպէս ալ Ժամագիրքի մեծագոյն մասը Շնորհալիի հեղինակութիւններն են : Շնորհալին կազմած, վերակազմած է Ժամագիրքը՝ ինչպէս նաեւ Շարականը : Ժամագիրքին մէջ Շնորհալիի հեղինակութիւնները ցուցնելու համար՝ երկու մասի պէտք է բաժնել զանոնք, արձակ եւ չարխաւոր [առանց յանգի եւ յանգաւոր] : Արձակ գրուածքներէն ծանօթ երգ մըն է Յիշեցումքը : Այս երգը գիշերապաշտանս երգ կը կոչուի, եւ սահմանուած է երգուելու՝ միայն պատարագ մատուցուած օրերը : Քննաւոր իր «Ծիսական Բառարան»ին մէջ [Ընդ. Օրացոյց Աղգ. Հիւանդանոցի, 1907 էջ 222] գեղեցկապէս բացատրած է «Յիշեցումք»ը՝ որուն առաջին վեց տունները Սաղմոսի խօսքերուն կատարեալ նմանութիւնովը գրած է Շնորհալին : Ըսենք անմիջապէս թէ՛ Քննաւորի «Ծիսական Բառարան»ին այս մասը խնամով պատրաստուած աշխատութիւն մըն է, թէեւ ոչ քննադատական ուսումնասիրութիւն մը՝ իր իսկ խոստովանութիւնովը : Չափաւորներ են՝ Աշխարհ Ամենայն, Առաջ Լուսոյ . յանգաւորներ են՝ Աստուած Ամեն, Այսօր Ամեն, Արարչական . այս երգերը գրուած են այբուբենական կարգով, ինչպէս նաեւ Նորաստեղծեաց, Նահապետիկ, Նայեաց Սիրով ծայրանուն յանգաւորները եւ Օրհնելի՛ գիւղ, Խաւարեցաւ, Չարչարակցեաց երգերը : «Աշխարհ Ամենայն» եւ «Առաջ Լուսոյ» հինգ վանկով, առանց յանգի գրուածքներ են, իսկ «Աստուած Ամեն», «Այսօր Անճառ», «Արարչական» արարական նոյնազերջութեան հին գրութիւնով յանգաւորներ են : «Աստուած Ամեն»ին յարակից «Արարիչ եւ Մարդասէր» 12 տունները ինչպէս նաեւ «Եւ Ասացի»ի 11 տունները կարելի է յայտնապէս Շնորհալիին ընծայել . այս պարագան պիտի ջանանք արդարացանել : Շնորհալիին երգերը, ինչպէս նաեւ Սաղմոսները մէկ կողմ առնելով, չափ քիչ բան կը մնայ Ժամագիրքին մէջ : Այդ մնացածէն դատելով Մանդակունի Յովհաննէս կաթողիկոսի [490] հեղինակած աղօթքները ու քարոզները՝ կը մնայ Յոյն Ժամագիրքէն առնուած մասը՝ որ հիմը եղած է մեր Ժամագիրքին :

ԳՐԻՋԻ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐ ԵՒ ԻՐԵՆՅ ԳՈՐԾԻՆ ՁԳՏՈՒՄԸ

Լաֆոնդէն ծաղրածու ալ է : Ի՞նչ արդէն կատակախաղ չէ՞ կոչած իր առակագիրքը : Ի՞նչ բան որ ծաղրելի է , անգեղեայ է . ծաղրելէ ետքը պէտք է վշտակրիլ : «Ծաղրողներուն իշխան»ին՝ Վոլդէռի չափ ո՞վ կարեկցութիւնով և տխրութիւնով խօսած է մարդոց և կեանքին վրայ : Քանցիւր սուր վիշտ մը ու նոյնչափ դառն հեգնութիւն մըն է . և երբ կը պատկէ , ինչպէս կ'ըսէ Տիկին տիւ Տէֆօ , դամբանի՛ վրայէն կը պատկէ : Կը մոռնանք այդ ֆրանսացի խեղճ ժողովուրդին ալլանդակ , տխմար և փանաքի կողմերը : Կը ականները զինքը բազուկները յողուցած թենէն կարկամած , ճակատը կակիծէն կծկուած , դեանաքարչ իր միակ հանգրուանին՝ մահուան ճամբուն վրայ : Լաֆոնդէն չհոգար ո՛չ մէկ անձ իր մեծարոյ գիրքին մէջ վերահաստատելու . բայց երբ ասիթը ներկայանայ , կը գտնէ այն թափանցիկ գիծերը և այն դիւրահաղորդ կարեկցութիւնը , որոնք կ'ապացուցանեն թէ սրախօս մարդը զգայուն ալ կ'ըլլայ . —

Մայրենուր աղիւս մը , փայտի խուրճ շաղկած ,
Բեռլին ծաղկութեան եւ սարիքին հսկ
Հրեմուած՝ հեծեծելով , յամբագնաց կ'երթար ,
Իր մըրենս ճիւղիկը հասնելու նիգով ,
Բայց յոգնած դադրած՝ կէս համբուն մէջեղ
Քեթին դրաւ բեռն ու հրամ քրտած՝
Կը մըսմար հեկն իր բազդին վրայ .
«Ձը իրնդացի որ մ'այս աշխարհիս մէջ .
«Երկուն դարձնողներն կը տուայի՞ն ինծի չափ .
«Ձեմ գտնէ երբեմն հաց , համգիւս , երբեմ ,
«Կիներ , գուկրներս , փոխանուն , ամէն բան , պըսքը» :
Ու ձայն տուաւ մանուն :

Հոլդայնի տխուր նկարն ալ պէտք է աւելցնել Լաֆոնդէնի համա-
խմբած ծիծաղաշարժ պատկերասրահին ծայրը : Ի՞նչ մեծ հակադասակեր
Պուալօր [*] , և այս առակներուն միջև . ո՞րչափ ցուրտ ու վերացական

[*] Փայտն կըրնակը՝ մարմինն ի զուր ,
Մայրաւոր աղիւս մը , զաւամ , ծերուկ ,
Յագնութեան շունչը կտրած՝
Ճամբուն մէջեղ վար դրաւ իր բեռն ,
Ու չուզելով նորէն բեռնալ ,
Աղետագին կանչեց մահուան .
Հասաւ մահը . — «Ի՞նչ կ'ուզես» , հարցուց .
Սրբեց բերանը հեկն այն ատեն .
— «Ուսըս դիր բեռն» բաւ . զղումով :

առաջինը . ո՞ւր են յուզելու և նկարելու կարող ճշմարիտ բաները : Ո՞վ պիտի ցոյց տայ ինձի փայտածարին փայտով ու ցեխով չինուած «մրճասանիկ»ը, որուն ծխնելոյզը ծակ մըն է , ձանձախարկի՞մ ծուխով համակ սևի սև : Միայն այդ բառը կրնայ պատկերել այդ տեսակ հիւզակ մը : Հանկնալու համար «Վրայտի խուրձ չալիւած» բացատրութիւնը՝ պէտք է տեսած ըլլալ աղքատ գեղջուկները : Այդ գործին կը գրկուին ծերերը , աղաքները , կիները , այսինքն անոնք որ պզտիկ աշխատանքի մը միայն կրնան տոկալ : Անոնք կը վերագտնան ճիւղերու արցակներով , իրենց վտիտ մարմինէն աւելի լայն և երկայն , անանկ որ բոլորովին անտես կը մնան իրենց չալակին տակ : Զառիվերներէ վեր կ'ելլեն ցուպի մը վրայ կրննամ : Սովորաբար չեն խորհիր , լիկ կը տատապին և կը տքան ակաւր կերպարանքով : Բայց, թէ՛ իսկ խորհին, ինչ կրնան տեսնել իրենց կեանքին մէջ, եթէ ոչ՝ ինչ որ Լաֆոնդէն կը նկարագրէ : Պաւլօ այս մասին ոչինչ գիտէ . չի տեսներ անոնց կենցաղին իրական մանրամասնութիւնը : «Հանգիստ» երգեք» . լոյսը ծայր չառած՝ կ'արթննան անոնք, յաճախ առտուրնէ երեք ժամ առաջ , ցուրտ ու խոնաւ մթնշաղկին : «Չեմ գտներ երբեմն հաց» . գիտէ՞ք որ անոնցմէ շատերը անօթի մեռած են, և Տիկին ար Մէնդրնօն սեւ հաց կերած է օր մը : Ատենով օրական 19 սոս կը չափին եւ՝ հացը այսօրուինէ՝ աւելի սուղ էր : «Կինս , դանկըներս , ամէն բան , պարտք , փոխառուն» : Քահանային տասանորդը , աւատապետին պահանջը . ընկերութեան բոլոր բեռները իրեն համար էին միայն : «Չինդօցի օր մը այս աշխարհիս մէջ» . թերեւս ուրախացաւ օր մը հարանիքի մը սեղանին առջեւ կամ սողին անդին քանի մը լիւծակ թթուած գինի խմած լատեն : Անոնք են աճաւանիկ իրողութեան վրայէն առնուած այն թափանցիկ գիծերը , որոնք այնչափ շատ կը տնրբերեն Լաֆոնդէնի անձերը՝ իր նախորդներուն անձերէն . փեղբոսի կամ ետովպի պէս ան իր գիւցաղները չէ ընտրած վերացական էակներէն , որոնք գոյութիւն չեն ունեցած ոչ մէկ տուն և ոչ մէկ տեղ, և ձայնաւոր փողեր միայն եղած են բարոյական մը քարոզելու համար : Ժամանակին մարդն է եղած և զինքը չրջապատող մարդերը նկարած, ճիշդ՝ ինչպէս էին անոնք : Ամբողջ մարդկային ընկերութիւն մը վերակազմելու համար , պէտք ունեցայ միայն հաւաքելու իր ցանուցիր զիւնիրը : Երանօթ եւք իրենց կեանքի պայմաններուն , նկարագրին , լեզուին . աչքերնուս առջեւ են իրենց հաղուտի տարազները , բնակարանները , իրենց ձայնին թաւալումները : Կը հետեւինք իրենց հոգիի շարժումներուն . կը ճանչնանք զիրենք . իրենցմով կը հետաքրքրուինք . քիչ առաջ , ակամայ՝ կը սրանդէի , կ'արհամարհէի , կ'արդահատէի , կը սիրէի կամ կ'ատէի : Լաֆոնդէն մեզ վրայոր կը տանէր , բարակ լուսանցքէ մը կը գիտէինք Լուի ԺԳ.ի պարոնները՝ նախանձեակներուն մէջ ծնրածալ նստած , դրանիկները՝ որոնք սոճիկ մը , հանդստաթաշակ մը ապահոված են , քաղքինի միջնորեարը՝ ստիարաններուն կամ քաղաքապետարանին մէջ , քահանան՝ որ պատարագը կը

լսարտէ և խոնջած դեզջուկը՝ իր ծակ տառատակին մէջ վառուժած ։
 Տեսած չէ՞ք ասոնք ։ Գլուխնիս լեցուած էր ձևերով , քոյներով , չեշ-
 տերով , շարժումներով . անմեռ կիրքերու անսկիւր կենդանի կիրքեր կ'ար-
 թնայէր մեր մէջ ։ Ահաւասիկ բանտաւարդ ծովեան առաջին առաքի-
 նութիւնը . գաղափար մը կուտանք իրեն , մարդ մը կը չինէ անով ։ Ուր-
 ուազիր մը կը մատուցանենք իրեն , պատկեր մը կը նկարէ անոր վրան ։
 Եւ ինչ պատկեր ։ Պետրոս Պօղոս անուանով լսկ անձնաւորութիւններ չեն
 անոնք , այլ արիւղներ , իրենց անձնական և եղակի առանձնութիւն-
 ներովը մտանաւորութեան անհատներ ։ Ուրիշներ չեն մեզ հետաքրքրող-
 ները , այլ զլիաւոր նկարագիրներ , որոնք մարդկային ընկերութիւնը ,
 ժամանակին պատմութիւնը , ազնուականը , քաղաքինին , արհեստաւորը և
 ժողովուրդը կը համառօտեն ։ Քանի մը էջի մէջ ամբողջ աշխարհ մը
 կը տեսնենք ։ Տիրապէս արուեստագէտը փխրիտլայ մըն է . և հանճարը
 բանաստեղծին , ինչպէս գիտունին , միակ առարկայ մը և միակ պաշտօն
 մը ունի ։ Մարդկային միտքին գրական մեծ դործը , ինչ ճամբու ալ
 հետեւի , ամէն տեղ ճանաչողութիւնն է օրէնքներու և պատճառներու .
 չգոհանար ան՝ մինչև որ ցիր ու ցան պատաշարներու դէղին մէջէն չգտնէ
 այն տեսական ու ծնուցիչ զօրութիւնները՝ որոնք կ'արտադրեն և կը
 նորոգեն իր շուրջի յարախօսիս խառնուրդը ։ Կ'ուզէ շօշախել այն եր-
 կու երեք կիրքերը , որոնք մարդը կը վարեն , այն քանի մը հօգու կա-
 րողութիւնները՝ որոնք ցեղը կը բազկացնեն , այն քանի մը ընդհանուր
 պարագաները՝ որոնք ընկերութիւնը և դարը կը ձևակերպեն ։ Իր յղա-
 ցումներուն ո՛րչափ մօտենայ մատենագիրը , այնչափ բարձր է իր կարօ-
 ղութիւնը . այնչափ աւելի մեծ է ան , որչափ աւելի մեծ առարկաներ
 կը ձևանէ ։ Հո՞ս իսկ է ստեղծողներուն յարքերութիւնը հասարակ միա-
 քի մարդերէն . ասով կը զանազանուին Մօլիէը՝ Մարիվօն , Լաֆօն-
 դէնը՝ Ֆլօրիանէն ։ Ասոնց ոճը աւելի յզկուած , առակը աւելի աղւոր ,
 դասաւորութիւնը աւելի հանճարեղ և ճիշդ է ։ Մարիվօ կոսիտ կը
 դանէր Մօլիէը , որուն շատ կը հաւնէր ժողովուրդը , նկատելով թէ
 գիտէ սիրտերու խորքին մէջ հետեւիլ ամենէն ծածուկ ու ներքին զգա-
 ցումներուն ։ Ֆլօրիան , հիւսկէն թեղանեակներ դրած , զգուշաւոր , շնոր-
 հալից , պիտասէր , արքաներուն ամենէն սիրունէն աւելի սիրուն , չգար-
 ուած կիներուն կը ներկայացնէր աղւոր առեղծուածներ , անհամ բա-
 րոյսացներու հաւաքումներ , եւ միշտ նմանութիւնով , ամուսնական դո-
 րով , մայրական դասեր , ազնուատենչ պարտականութիւն , նուրբ կր-
 թութիւն կը սորվեցնէր ։ Իր տատրակը անարար սպասեակ մըն է , սո-
 խակը՝ դղեակարնակ զգաստ տանախրուէի մը , արուեստներու սիրահար ,
 բուն՝ շինական Տ'Ալամպէր մը , չունը՝ ժան-ժաքեան առաջնորդ մը ,
 կորիւնը՝ ամբասիր կրանաին մը ։ Իր բոլոր անձնաւորութիւնները կը
 դանտեր Պէրքինի մէջ ։ Թող հո՞ն մնան ։ Նուրբ ճաշակներու կամ հմուտ
 միտքերու հետաքրքրութիւնը գգուող փոքրիկ ընտիր պատուէրները չեն
 կաղմեր ո՛չ աշխարհ մը և ո՛չ ալ դատում մը անոր վրայ . և աշխարհ
 մը և աշխարհի վրայ դատում մըն է զոր մեղի կու տայ Լաֆօնդէն ։

ԻՐՕՒԻԹ ԹԷՆԻ

ԳՊՐԵՎԱՆՔԵԱՆ

ՍԵՌԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ. ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ*

Այն քողարկուած բայց ծայրայեղ կարեւորութիւնը և տարապայման զոճողութիւնները՝ զորս ընկերութեան քաղաքակիրթ համարուած դասակարգը կ'ընծայէ սեռային գործին, իրաւունքով բարոյադէտներուն զայրոյթը զրգուած է և տեղի տուած արդար լողոքներու և խայց որովհետեւ այս խիստ կենսական խնդիրին մէջ առողջարանութիւնը բարոյադէտութենէն չափ աւելի ազդեցիկ ձեւնհասութիւն մը ունի, հետեւաբար բարոյադէտներէն աւելի առողջարաններուն բարձրացուցած յոգսքի ձայնն է որ լսելի եղած է. ուրեմն թողունք որ առողջարանները խօսին իրենց բացարձակ ձեւնհասութիւնով:

Առողջարանութեան համաձայն՝ չարագանցութիւն մը եղած չըլլար երբ ըսուի թէ՝ սէրը—իր է՛ն ընդարձակ առումին մէջ—դրելի է մարդկութեան երեք քառորդին զլիսւոր, մշտական ու անյաղի մտադրագումը կը կազմէ: Անտարակոյս կան վանական միջավայրեր, ուր սիրոյ անունը բերան անդամ չեն աւներ, բայց սա ալ ստոյգ է թէ՝ կատարեալ ժուժկալութիւն մը, սեռային բացարձակ ծոմապահութիւն մը քարոզող կրօնական իշխանութիւնը յ'ըջափ աւելի տիրապետող ըլլայ, մարդ սիրոյ վրայ, սեռային խնդիրին վրայ տնչափ աւելի միտքը կը յոգնեցնէ, եթէ ոչ մարմինը: Զարմանալի է որ՝ սխալ ըմբռնուած ամօթխածութիւնով մը կենսաբանական գործողութիւններու է՛ն աղնիւին, է՛ն նոյրականին՝ սերնդագործումի ճակտին ամօթի մուրը քսած են: Բնութեան մէջ ամէն կենդանականութիւն վերարտադրումի, սերնդագործումի կը ձգտի և կենդանական աշխարհին մէջ անասուններու տեսակներ կան՝ որոնք իրենց նմանները առաջ բերելէ անմիջապէս ետքը՝ ապրելէ կը դադրին, իբր թէ՝ վերարտադրելէ ետքը ուրիշ օգտակար գործ մը չունենային կատարելիք: Այս աղնիւ, խիստ բնական ու կենսական գործը մէկ քանի ընկերական վարդապետութիւններ ամօթապարտ, դեհիկ ու անպէտ արարքներու կարգը անցուցին ու խնդիրը անանկ կէտի մը հասցուցին որ՝ երիտասարդ երեւակայութիւնները մէկ կողմէ բնական պէտքի մը ստիպողական ու անընկճելի պահանջումներէն ճնշուելով և միւս կողմէ արգիլուած պտուղին հրապոյրէն գրգռուելով, ընկերական անհեթեթ ու գերադանցօրէն հակաբնական անօրինութիւններէն աղքատելով՝ այս պայմաններուն տակ անոնց կենցաղին մէջ առաջ եկած մտաւորական ու բարոյական մոլորումը այլափոխեց ու

* Դարուն ընկերական մեծ չարիքներէն մէկուն վրայ՝ օտար հեղինակներու տեսութիւններովը հմտացած շահեկան խնդիր մընէ որ կը յուզէ Տօբթ. Պէզաղեան իր այս յօդուածով, տրամախ ընթերցանութեանը և լուրջ ուշադրութեանը ամուսնացած կամ ոչ՝ ամուսնացած ամէն անհատի:

վատահամբաւեց գործ մը , որուն հաւատարակչութենէն և բարւոք կիրարկումէն կախում ունի մարդուն անհատական առողջութիւնը ու ընտանեկան ընկերական բարօրութիւնը : Եւ դարձեալ այդ մօտրու մն է որ հետզհետէ իրեն յատուկ լսիրչ գրականութիւն մը , թատերական խնէշ կեանք մը և այլազան կիսաշխարհիկ զրօսանքներ ստեղծեց և միեւնոյն գիծին վրայ առաջանալով կնոջական հագուստները անգամ սէրը խորհրդանշող , սիրոյ չուրջը դարձող նորոյթներու առարկայ դարձուց : Այսպէս , կիներու հագուստը , նորաձեւութիւնները՝ իրենց համար միայն մէկ նպատակակէտ մը ունին , որ է այդ մարդուն ուշադրութիւնը հրաւիրել ծննդական կեանքին մէջ դեր մը խաղացող էդ մարմինին այս կամ այն մասին վրայ : Բայց մէկ կողմ թողլով ընկերական սխալ վարդապետութիւններէ և թիւր քմաւորած բարոյականէ մը ծնունդ առած ընկերային չարիքները և բարոյական քայքայումները , մենք այս յօդուածով ֆիզիքական սէրին տւանդութիւններէն է՛ն դայթակղիչին , է՛ն վտանգաւորին տուղչական տեսակէտով առաջ բերած կենսաւեր արդիւնքները տխուր պատկերացնենք : Այդ աւանդութիւնը , զոր մասնաւորապէս ամուսնութեան նախընթաց օրերուն մէջ կոչին աչքերուն առջև կը մերկացնեն և որուն համար է՛ն ամօթխած ու անխմտօրէն նախանձախնդիր ջատուկներ անգամ իրենց մէջ զանազան մեկնութիւններ կուտան , սա է թէ՛ [*] առողջ այր մը իր կիւնը պէտք է գոհացնէ ամուսնական պարտքին յաճախակի կատարումով և նոյն իսկ կարգ մը միջավայրերու մէջ առնական արժանիքի փայլուն գրաւականը կը նկատեն ծննդական գործառնութիւններու օրուան մէջ յաճախակի կիրարկումը , նման խմելուն , ուտելուն , միդելուն , գործեր՝ որոնք առաջինին պէս արարչական նուիրականութեան մը գրոշմը բնաւ չեն կրեր , թող որ՝ այս նուիրականութիւնն ալ հիմա ստիկօրէն հաճոյքին կը ծառայէ : Բայց սերնդագործումը , ինչպէս իր անուանումէն ալ կը հասկցուի , անանկ կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ յաճախակի կատարուելիք գործ մը չէ և ըլլալու ալ չէ : Ստանաւորներուն , մարդուն է՛ն մօտանաւորներուն ծննդական բարքերուն վրայ երբ ակնարկ մը նետուի , անմիջապէս տխուր թէ՛ մերձաւորութեան տեսակէտով մարդս ո՛րչափ հեռացած է բնական վիճակէն , եթէ գլխովին զայն չէ յեղաշրջած : Եւ իրաւացի , ստանաւոր կենդանիներու մեծ մասը , մանաւանդ վայրենիութեան մէջ ապրողները , հազուադէպօրէն կը զուգաւորուին և տ՛ն ալ միայն իրենց էղին կողոցքին , այսինքն սեռային ցանկութեան ժամանակ . և եթէ՛ մեր չուրջը գանուող անասունները իրենց ծննդագործական պահանջումներուն յաճախ յագուրդ տալ կ'ուզեն , պատճառը ուրիշ բան չէ՛ , բայց եթէ՛ ընտելացումը , կամ , եթէ կը ներ-

[*] *St'u L'Hygiène de l'Amour*, par Paul Mantegazza .

ուի մեզ ըսել, անասնային քաղաքակրթութիւնը, որ մարդկային քաղաքակրթութեան նման՝ սեռային յարաբերութիւններու կարգուսարքը խախտւած է: Այդ կողուցքի ժամանակը կրնն ալ ունի, և որովհետեւ կնոջ քով քիչ կամ չատ որոշ կերպով պարբերական է, հետեւաբար դաշտանային շրջան անունը կը տրուի անոր: Հակառական ու անտրամաբանական սովորութիւնով մը, որուն ծագումը գտնել խիստ չափնկան պիտի ըլլար, միայն այդ դաշտանային շրջանին է որ այլը—կարելի եղածին չափ—գործադուլ կ'ընէ, փոխանակ անդու աշխատելու եւ անոր համար իր այրական պարտականութիւնները չգործադրել, որովհետեւ Վէնիւսի Բագինը կարմիրի ներկուած և հետեւաբար ընդունուած սովորութեան համեմատ անմաշկելի դարձած է: Այս այսպէս նկատուած է զրեթէ ամէն կրօնքներու կողմէ: Ստիպի, տարակոյս չկայ թէ՛ հետեւոր անցեալին մէջ մարդիկ իրենց սեռային պէտքերը, անասուններու նման կողուցքի ատեն կը հողային, որովհետեւ քաղաքակրթութեան, արդի ընկերութեան քմահաճ պահանջումները, յայտատ ցանկութիւնները տակաւին իրենց բնական կարգը չէին խանգարած: Եւ ինչպէս հակայնական ու անտրամաբանական չկոչել սովորութիւն մը, որ դաշտանին միջոցին մերձաւորութիւնը կ'արդիւնէ, ա՛յն բարեպաշտ միջոցին՝ կրն ծննդակոծութեան համար արգանդին վիճակը ամէն ժամանակե աւելի բարեյաջող պայմաններու տակ կը գտնուի, և սա պատճառով որ՝ արգանդին մէջ ձուկ լինիւմ ըլլալով, մեծ հաւանականութիւն կայ հոն արմատ բռնելու եւ արգասաւորուելու [*]: Տախամոնները քաջ գիտնալու են թէ՛ բնութիւնը միաւորումը հաստատած է, բեղմնաւորութեան համար և ոչ թէ՛ շնական հաճոյքին—հիմա խիստ ընթացիկ դժգոյական վիճակ մը—և հետեւաբար պէտք է որ ամէն սեռական յարաբերութիւն ծնունդ տայ այդ բեղմնաւոր վիճակին, որ ո՛չ դաշտանէն առաջ—որովհետեւ այդ օրերուն ձուկը ձուարաններէն դէպի արգանդ դուսնոր ճամբայ ելած է—և ո՛չ ալ դաշտանէն ետքը—որովհետեւ այն ատեն ձուկը արգանդէն դուստ ելած դացած է—այլ դաշտանի օրերուն կրնայ առաջ դալ. ասկէ զատ, միայն դաշտանի ժամանակ է որ կրնը ծննդական բացայայտ գրգռութիւն մը կը զգայ: Բայց մարդկութեան արդի կազմակերպութիւնը այս բնախօսական արարքը յեղաշրջած է և այսօր Վէնիւսին դո՛ւ կը մատուցանեն անանկ ժամանակի մը մէջ—դաշտանէն առաջ կամ ետքը—երբ բնութեան երկունարարութիւնը գրեթէ պակսած է: Անասունները սիրոյ ազդիւրէն կը խմեն, երբ սիրոյ ծարաւը զգան. մարդս կը խմէ, չըսենք ամէն ատեն, ալ այն ատեն երբ խմելու ժամանակը չէ, անժամանակ արբեցողութիւն մը, որ զգացուելիք հաճոյքն ալ կը սպաննէ, որովհետեւ ասպաժամութիւնը չափազանցութեան պէս ամէն զգայարանը կը փթայնէ:

[*] *8^eu L'Hygiène Moderne*, par Dr. J. Héricourt.

Մարդն իր աշխատանքի սկզբնական օրերուն հարազատ գործածութիւնը եւ անդէտ վատնութիւնը, իր առողջանկաւ թեան, իր առնական գործունէութեան եւ իր ապագայ բարեկաւ թեան տեսակէտներով կրկնապէս մեղանշած կ'ըլլայ, մեղանշում որ շատ լաւ կը բացատրէ ոչ միայն անհատական սեռային անկումներու, այլ եւ ընկերական այլազան մոլութիւններու ծագումը եւ անոնց զարգացումը մարդկութեան ծոցին մէջ : Ամենուն ծանօթ է բնութեան ցոյց տուած ա'յն հոգածութիւնը եւ ջանադրութիւնը՝ որով ուղած է բեղմնաւորումը ապահովել սերմնահիւսկին միջոցով, հիւսկ մը որուն ամէն մէկ արտաբերումը իր մէջ սերմնածնիներու բեղմններ կը հաշուէ եւ այդ ճիւղներէն իւրաքանչիւրը, սերնդական գերաճող, ընդոճին ուժերով ոժտուած, կը սարունակէ նիւթապէս ցեղը յատկանշող մասնիկներ՝ կարող ժառանգական նմանութիւնները վառ պահելու : Եւ թող զարմանք չդառնալէ երբ ըսենք թէ՝ այդ ճիւղներէն միայն մեկ հասը կը բաւէ որդեծնութեան մը : Արդ, ամբողջական խրախճանքներու յաճախակի կրկնութիւնները, իրենց բնական հետեւանք ունենալով սերմնարատքիչ գործարաններու ուժաստատութիւնը եւ ծիրումը, առնական կենդանականութեան ուժերը մասնէ եւ ջղային դրութիւնը ու ներքին գործարանները [թոքերը, սիրտը եւն.] սաստկապէս խաթարելէ զատ ուրիշ բանի չեն ծառայեր : Այսօր յիմարանոցներու բնակչութեան զրկէ երեք չորրորդը՝ կազմէն ամէն անոնք՝ որոնք անմասնութիւնը ունեցած են իրենց առնական, կեանքը վարելու՝ միաստով թէ՝ իրենց ծննդական եւ թէ՝ մտաւորական ուժերուն եւ ստիկին պատկերոտ բացատրութեան համեմատ, ասոնք իրենց կեանքին պարտոյզը երկու գլուխներէն ալ վառած են :

Այրերը սա [*] ամենակարեւոր բնախօսական իրողութիւնն ալ միշտ միտքի մէջ ունենալու են թէ՝ ծննդական յարաբերութեան մէջ երկէ մարդն է որ կը խառնէ յաճախ եւ միշտ անոր է որ՝ այդ գործը, ինչպէս կ'ըսեն, սուղի կը նստի . եւ ամէն անգամ որ վէճիւսի սեղանին վրայ զոհագործութիւն մը տեղի կ'առնենայ, փոխադարձ չափ ու զէնի չափը, այդ եւ կնոջ միջեւ՝ ընտելութեան աստիճանի վրայ չգտնուիր . այլը անբաղդատելիօրէն տեղի կը միաստուի . եւ զարմանալի իրողութեամբ անմասնութիւնով մը, արուին կորուստը էզին չափը կը չինէ : Մտաւորական Տափանքի փառքին համար կազմակերպուած արդի պաշտօն հանդէսներուն մէջ՝ կնոջ ստանձնած դերը թէեւ երեւութապէս ներգործական, բայց ներքնապէս կրաւորական է, եթէ ոչ չեղծը : Արդի կնութիւնը, որ Սիրոյ ծագիկը վաշխել կ'ուզէ եւ ա'չ թէ պտուղը, հեշտանքի խաղերու մէջէն ընտելութեամբ չեղելու եւ այդ մարդուն պէս առողջական ուժերը եւ կենսական հիւսկերը զեղխօրէն ու կուրաբար չվատնել :

[*] *86'a La Vie et la Mort, par Dr. A. Dastre .*

Կնոջ սեռային գործունէութիւնը ո՛ր տասիճանի տեսքոտ կ'ուզէ թող
 ըլլայ, ամիսը մէկ անգամ ձուիկ մը կ'ածէ եւ այս ձուարկութիւնը այն
 ասնն միայն կենսական ուժի եւ հիւթի սպառում մը կը պահանջէ,
 երբ բեղմնաւորութիւն սահմանուած ըլլայ: Ծնորհիւ դարուս բարքերուն,
 բեղմնաւորութիւն ալ գիտութիւն պատահական մէկ շնորհը նկատուելու
 է. մինչ անդին սեռային մաքսանկեղութիւնները այնչափ բուռն կեր-
 սով հետապնդուած եւ յախանքի սահմաններէն ալ անցած, ամբար-
 կը շահապետն, առաջ բերելով էգ եւ տրու. ծննդական աշխատանոց-
 ներուն մէջ տեսքոտ գործունէութիւն մը եւ հակառողջապահական գե-
 րազրու վիճակ մը. — ա՛յնչափ ապստարանքը առատ է: Բայց, ինչպէս
 ըսինք, այս գործառնութիւններուն մէջ ուժասպառութեան է՛ն մեծ
 բաժինը, այդ մարդուն է որ կը վիճակի, որովհետեւ ա՛ն է որ
 կու տայ իր ծննդագործական կենսական ուժերուն մէկ կարեւոր մասը՝
 որ յաճախ սիրոյ անհասանելի բաւելներուն մէջ անհետ ըլլալու
 սահմանուած է: Եւ եթէ այլը առօրեայի դաշտին վրայ մըլուած
 գիրկընդխառն պայքարէն հեշտախաղ մեղկութիւններու ծոյցին մէջ
 զգայալիքի վրեւծ չմնայ, ինչպէս երբեմն կը պատահի, վստահօրէն
 հաճօքի սեղանին վրայ իր կեանքէն մաս մը դո՛նուած պիտի տեսնէ:
 Իսկ ընդհակառակը կինը այդ սեղանէն կը կշտանայ առանց ծախքի,
 առանց խեղապէս ծննդագործական հիւթի մը վառնումին եւ եթէ այդ
 ախրողխտան խնջօքէն շատ համ տանէ, — որովհետեւ արտօժակը ուսե-
 լով կը բացուի, — կրնայ մէկ քանի բօռնիօն ալ ուտել, առանց անհա-
 զիստ ըլլալու, առանց մնատուելու: Ու միամիտ, չըսելու համար ան-
 միտ ցանկասէրները սովորաբար սա՛ անդրբուսիկ համողումը չինած են
 թէ՛ սեռային բաշխումներէն երկու կողմն ալ հաւասարապէս կը վառնե-
 ուի, թէ՛ եթէ այլը բացէ ի բաց կը տուէ, անանկանալու տասիճան կը
 մտնէ իր ծննդական հիւթը եւ սեռական ուժերը, միւս կողմէ կինն ալ
 գործին տակէն ոչ նուազ մնատով կ'ելլէ, ծննդական հիւթի ոչ նուազ
 կորուստով հաշիւը կը գոցէ: Սխա՛լ, ծիծաղելիօրէն սխա՛լ համոզում:
 Դեռի թուները եւ թուանորդիւնը՝ սերնդագործումի մէջ դեր ունեցող
 ծննդական հիւթ կամ տարր ըլլալով միայն եւ միայն ձուիկը ունին եւ
 եթէ՛ նոյն իսկ սիրոյ չաստուածներու է՛ն ահուկիին հետ օրերով խաղի
 ելլեն, ծախսածնին մէկ քանի ձուիկէն անդին չանցնիր, սպառում մը՝
 որ ալ իրենց համար քնական եղած է: Հոս ըսենք թէ՛ տափական
 տաղնապի պահուն դո՛նագործութեան սեղանին վրայ եթէ դիցուհին
 հեղուկ նիւթ մը կը հեղու, ան ծննդական աշխատութիւններուն դուրս
 տուած քրտինքն է, ինքնին անկարեւոր, անմնաս ու բնականօրէն հո-
 սող հիւթ մը, եւ ոչ թէ՛ արուահիւթին պէս պիտանեղոյն, կենսական
 եւ պարունակողին մնատովը արտադրուող հիւթ մը:

Խեղճ այրեր, մէկ կողմէ ամենօրեայ հացի դժնդակ պայքարը,

միւս կողմէ սևուային հեւ ի հեւ գործունէութիւն ու ծննդական տու-
թում : Իւր թէ այս ամէնքը չէին բաւեր՝ անոնց արդէն կքած ուսե-
րուն վրայ եկած աւելցած են բնդմնաւորութեան և ծննդադարձութեան
մասին բնախօսական ծանրակշիւ դիւրմացութիւններ , չըսելու համար
ազիտութիւններ : Աւանց յուսահա մը ըլլալու , դիւրին է հետեւցնելը
թէ՝ իրերու այս կացութեան մէջ , հեազհետէ Ազամի թաւնորդիներուն
մեծ մասը ոչ միայն կարող չպիտի ըլլան , իւր այր մարդ , իրենցմէ
սպասուած ծառայութիւնը ընկերութեան նուիրել , այլ նաեւ շատեր
իրենց աւանական կեանքին արշալոյսը դեռ նոր ուղծուած , անո՛ր իս-
պառ չիջումին օրկալով ականատես ըլլալու ոգրալի վիճակին պիտի են-
թարկուին : Մինչև հիմա ցրայիները ըսելով ընդհանրապէս կիները կը
հասկնայինք , բայց ջգայութեան այս հատածարակէն այսօր գրեթէ
ամէն այր վարակուած է ու ջլախատ [խրքի] և ջգասպառութենէ
[նեոնասրենի] տառապող ջգողըզիւ կնամարդիներ կը վխտան ամէն
կողմ . սրածա՛ռ . որովհետեւ այդ սերունդը , մեծ մասով ըսելու համար,
դատաճական արդիւնքն է ա՛յն ամուսնութիւններուն՝ որոնցմէ անդարձ
տարագրուած են ուրդեծնութեան , սերունդի պակասնունի և տունիկե
նգնուացունի ամէն հող և կանխամտածում : Այս տեսակէտով , թող
ներուի մեզ ըսել թէ , մարդս ոչ թէ անասուններուն հաւասար դիրքի
մէջ , այլ անոնցմէ ու վար աստիճանի մը վրայ կը դնուի :

Սերնդագործական այլատեսութիւն իւր սկզբնապատճառ առողջա-
բաններէ շատեր ալքօլը կ'ամբաստանեն և իւր քառութեան նոխազ
անոր շաւակը կը բնոյնեն այն ամէն սևուային մաքտանենգութիւնները ,
ամուսնական ղեղձունները և ծննդական իտարգախութիւնները՝ որոնց
խիտ ցաւալի , կենդանի պատկերախումբը մեզ բացայայտ կերպով կը
պարզէ արդի ընկերութիւնը : Անտարակոյս ալքօլը պատասխանատու է այդ
կործանարար ունակութիւններուն մէկ մասին . մնացեալին պատճառը
երեւան բերելու համար՝ ամուսնու հիմնական դադանքները և
առանձնայատուկ սովորութիւնները՝ պատճառախոյզ ու անկողմնակալ
ուսումնասիրութեան մը բովէն անցընելու է . այն տանն պիտի տեսնենք
թէ՝ այդ տարիական աւանդութիւնները և սովորութիւնները ծագում
կ'առնեն ա՛յն անկողնոցէն [alcôve] որուն դերը տարօրինապէս սխալ հաս-
կցուած ու այլափոխուած , այսօր հեշտախտաւոր մօլութիւններու և ան-
բողիտեան շուայտութիւններու խիտ նպաստաւոր սերմնարան մըն է
դարձած : Եւ բնաւ կասկած չվերցնել թէ՝ ծննդական դանձկութեան այս վայ-
րադ ու անյադ կողոպուտն է որ , քիչ կամ շատ ամէն մարմին քայքայումի,
ամէն երդիք բարոյական անկումի մը մատնած է . և այր մարդը ըն-
տանեկան ու ընկերական կենցաղին մէջ աննկարագիր ոչ կամակատար ,
թուլամիտ և յուսահատ ընողը , ինչպէս նաեւ իր կնոջ վաւաչող քմա-
հաճոյքներուն և իւր աւանական սնապարծութեան գոհացում տալու տես-

չանքով՝ իր ծննդագործական կարողութիւններէն չստ լիւր զոհողութիւններու ենթարկողը կրկին արդի սեռային կեանքին մոլորումը և սնանկութիւնը չէ՞ :

Որդեծնութիւնը , բնութեան այդ մեծավայելուչ շնորհը հետզհետէ պակսելու վրայ է : Անճիաութեամբ հսկայի քայլերով կ'առաջանայ Ծնունդները ոչ միայն իրենց քանակը այլ իրենց որակին ընտրելիութիւնն ալ կորսնցնելու ճամբուն մէջ են : Մէկ կողմէն՝ Վէնիսի երկրպագուներուն թիւը կը բազմանայ և ամուրի երիտասարդութիւնը՝ ամուսնութենէ խորշելով, կանխիկ վճարումով կը դիմէ հոն՝ ուր տափանքը կը վաճառեն : միւս կողմէ՝ ամուսնական աշխարհին մէջ վիժած սաղմերու , անլոյծ նորածիններու և վատասերած աղւկներու ստուար խումբեր , իրենց մեղապարտ ծնողներուն անկէք կարգալով , կ'երթան անհունին փոսը լեցնել : Բայց ի՞նչ փոթի , մաաղաչ ու անմեղ սերունդը թո՛ղ բարձրագոյն անիծէ : Տարփնեմները սուա խուլ քլլալ աղէկ գիտեն և անխիղճ հեշտամոլները միտին հաճոյքներուն մէջ հողիով մարմինով թաթխուած , հազիւ կը լսեն այդ նզովքի ձայները , այնչափ տափական ցանկութիւններուն ծարուսքն են զրգուռած : Եւ աւելի՛ն կայ . կիրքի բնական հետեւութիւնով , հայր կոչուող արարածէն , թէ՛ առնին մէջ և թէ՛ գործին մէջ , նեղսրտութիւնը ու անհաստատամտութիւնը միշտ անբաժան կը մնան , սրովհետեւ մարդ ամէն բանէ առաջ իր ջղային դրութեան միատու հեշտասէր մըն է . կարծես իր գոյութեան մէջ ճեղքուածք մը կույ ուրիշ տարազէտօրէն խոյս կու տայ իր կենսականութեան է՛ն ընտիր մասը և այսպէս առնական կորովը հետզհետէ նուազելով , ցամքելով , օր մըն ալ ինքզինքը սեռային և մտային վերջնական անկարողութեան լուծին տակ կը գտնէ : Զրոյց մը քլլալէ շատ հեռու է սա՛՝ ճշմարտութիւնը թէ՛ այն հանճարները՝ որոնք մարդկութեան կողմէ մեծարուած են ու գովեստով յիշատակուած , անոնք իրենց զգաստութիւնովն ալ մեծարելի ու յիշատակելի եղած են . և իրաւ , կա՛յ զգաստութենէն , սեռային ժուժկալութենէն աւելի կենսապարզ եւ գերազոյն յատկութիւն մը , սուանց որուն՝ ֆիզիքական , իմացական և բարոյական կարողութիւնները սրչափ ալ աննուաճ քլլան , օր մը չէ՛ օր մը կը հարկադրուին պարտութեան դրօշը պարզելու : Մարդկութեան ծննդագործական զանձը սրչափ պիտի ճոխանար , եթէ սեռային կեանքը բնութեան ցոյց պուած օրինաւորութեան չափիլէն ընթացողով՝ կործանարար սնանկութիւններու տեղի չտար :

ՍԻՐՈՅ ԲՆԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆԸ

Թ.

Այսպէս աւելի կ'ունենան պատշաճութեան կանոններով և նկատումներով կնքուած ամուսնութիւններ, որոնք մեծ մասով ծնողքներու ընտրութեան համաձայն կը կատարուին : Այդ տեսակ ամուսնութիւններու պատճառ եղող նկատումները, ինչ որ ալ ըլլան, զէժ իրականութիւն մը ունին և չեն կրնար ինքնին տնհետանալ : Այդ նկատումները կարող են ամուսններու երջանկութիւնը աղանդել, բայց ծնելիք աղօց մըստով, թէև նորէն առեղծուածային կը մնայ այդ երջանկութիւնը : Մարդ մը որ ամուսնացած ատեն աւելի դրամոմիտին կը նայի՝ քան իր հակումին, աւելի անհատին շահը կը պաշտպանէ, քան մարդկային ցեղին օգուտին կ'աշխատի, ինչ որ բոլորովին հակառակ է ճշմարտութեան և բնութեան, և պէտք է քաջակերութիւն դնէ :

Երբ նորադու աղջիկ մը, հակառակ իր ծնողքին խորհուրդներուն, չուզեր ամուսնանալ երիտասարդ ու հարուստ մարդու մը հետ, իր բնազդական ճաշակին հետեւած կ'ըլլայ, անոր համեմատ ընտրութիւն մը կատարելու համար, որով իր անհատական երջանկութիւնն է որ կը զոհէ մարդկային ցեղին հաշուին : Բայց նոյն իսկ այդ պատճառով չէ կարելի հաւանութիւնը զլանալ. ծագկատի աղջիկը նախընտրած է ամէնէն կարեւոր բանը, այն է՝ բնութեան դժած շաւիղէն ընթանալ [կամ աւելի ճիշդ կ'ըլլայ ըսել՝ մարդկային ցեղին թելադրած շաւիղէն] : Ինչ ծնողքը խորհուրդ կու տան անհատական և սոսիալական գոհացում տալ : Ասկէ կը հետեւի թէ՛ ամուսնութեան մը մէջ պէտք կ'ըլլայ կամ մարդկային ցեղին շահերը զոհել և կամ անհատին շահերը : Մեծ մասով ասանկ է. շատ հազուադէպ է տեսնել որ՝ պատշաճութիւնները և տարիանքը՝ ձեռք ձեռքի տուած առաջանան : Մարդոց մեծ մասին ֆիզիքական, բարոյական ու մտաւորական ոգորմելի վիճակին կերպով մը պատճառ եղած են այն ամուսնութիւնները, որոնք ընտրութիւնով կամ հակումով չեն կնքուած, այլ ամէն կարգի տրտաքին նկատումներու և պատահական պարագաներու բերումով : Երբ պատշաճութիւններու հետ մէկտեղ հակումն ալ մինչև մէկ աստիճան յարգուի, այն ատեն կարելի կ'ըլլայ իրաւաստութեան մը յանգիլ մարդկային ցեղի ոգին հետ ինչպէս յայտնի է, երջանիկ ամուսնութիւնները հազուադէպ են, որովհետև ամուսնութեան ոգին կը պահանջէ իր գլխաւոր նպատակ ունենալ ո՛չ թէ ներկայ սերունդը, այլ ապագայ սերունդը : Սակայն դժար ու սիրաբնոյթ բնութեան իրենց մարդիկը միմիարեւոյն համար ըսենք թէ՛ երբեմն բուռն տարփանքին կ'ընկերանայ տարբեր ծագում ունեցող զգացում մը, այն է բարեկամութիւնը :

նկարագիրներու համաձայնութեան վրայ հիմնուած . ըսոյց բարեկամութիւնը այն ատեն միայն կը յայտնուի, երբ սէրը կը մարի վայելումէն ետքը : Բարոյական , մտաւորական ու ֆիզիքական լրացուցիչ յատկութիւններու համաձայնութիւնը անհրաժեշտ է ազգայնական սերունդի տեսակէտով , ծնունդէ տալու համար սէրի : Անհատական տեսակէտով ալ անհրաժեշտ է , որպէս զի խտանուածքի եւ նկարագրիի դուզման ընդդիմակայութիւնով կարենայ բարեկամութիւն ստալ լմբել :

Սիրոյ այդ բովանդակ ընաղանցութիւնը , որուն վրայ խօսեցայ , սերտ կերպով կապուած է իմ ընաղանցութեանս հետ , եւ նոր լոյս մը կը սփռէ անոր վրայ . ահա թէ ինչպէս : Սիրային տարիանքը , երբ խնամով կատարուի ընտրութիւնը , բուն սիրոյ աստիճանին կը բարձրանայ եւ կը հանգչի այն խիստ լուրջ ու մեծ հոգածութեան վրայ , զոր մարդ ցոյց կու տայ ազգայնական սերունդին մասնաւոր եւ անձնական կազմութեան նկատմամբ : Այդ չափազանց աչքառու համակրութիւնը կը հաստատէ նախորդ գլուխներու մէջ պարզուած ճշմարտութիւնները . նախ անձնջնկութիւնը մարդկային էութեան , որ կը վերապրի առաջիկայ սերունդներուն մէջ : Այդ բուն ու գործօն համակրութիւնը , որ խորհրդածութիւնէ եւ դէմջանդիմանութիւնէ առաջ չի դար , այլ մեր էութեան ամենէն սերտ ձգտումներուն եւ տենչանքներուն արդիւնքն է , չի կրնար դոյնութիւն ունենալ անձնջնկի կերպով եւ այնչափ մեծ ազդեցութիւն մը դործել մարդուն վրայ , եթէ բոլորովին վաղանցիկ ըլլար մարդ , եթէ սերունդները իրարու յաջորդէին իրարմէ բացարձակապէս տարբեր կերպով , ժամանակին շարունակութիւնը ունենալով իւր միակ կապ : Երկրորդ ճշմարտութիւնը սա է որ՝ մեր էութիւնը աւելի մարդկային ցեղին մէջ կը դանուի , քան անհատին մէջ : Որովհետեւ մարդկային ցեղին մասնաւոր կազմութեան նկատմամբ ցոյց արուած շահագրգռումը , որ ամէն սեռային յարաբերութեան ծագումը կը կազմէ , ամենէն վաղանցիկ քահանայքէն սկսելով մինչեւ ամենէն լուրջ տարիանքը , ճշմարտապէս մեծ գործի մը հանգամանքը կը ստանայ իւրաքանչիւր անհատի համար . այսինքն անոր յաջորդութիւնը կամ անյաջողութիւնը զգալի ազդեցութիւն մը կը դործէ . ատկէ ստալ եկած է «սիրտի խնդիր» յորջորջումը : Երբ այդ շահը վճռական կերպով լսելի ըրած է իր ձայնը , անհատական կեանքի միւս բոլոր շահերը կը ստորագասուին եւ պէտք եղած ատեն կը զոհուին : Այսպէս՝ մարդը ինք կ'ազդեցեցանէ թէ , իրեն համար անհատէն աւելի մարդկային ցեղն է կարեւորը , եւ թէ աւելի շեշտակի կ'ապրի մարդկային ցեղին քան անհատին մէջ : Ուրեմն ինչո՞ւ սիրտնարը կատարելապէս զերին կը դառնայ իր ընտրած կնոջ , հմայուած անոր աչքերէն . ինչո՞ւ պատրաստ կ'ըլլայ ինքզինքը զոհելու : Որովհետեւ իր էութեան ամմահ մասն է որ կը հասնէ անոր ետեւէն , մինչ իր միւս տենչանքները անհշուտիւն ունին իր

խօսեալուէ, մտնկանայու էութեան հետ : Այդ բուն ու խանգաղին ըզձանքը դէպի կրն մը՝ երաշխիք մըն է ուրեմն մարդկային էութեան անջնջելիութեան ու իր շարունակութիւն՝ մարդկային ցեղին մէջ : Սխալ մը պիտի ըլլար անբաւական ու աննշան բան մը նկատել այդ շարունակութեան, և սխալը սա բանէն առաջ եկած է որ մարդկային ցեղի կեանքին շարունակութեան ըսելով կը հասկնան մեզի նմանող էակներու ազատ զայ դոյութիւնը, առանց նոյնակերպ դանուելու : Եւ որպէս զայն ալ սա է որ՝ արտաքին իրերու ծանօթացումը իրը չուկէտ առնելով՝ մարդկային ցեղին արտաքին դէմքը միայն նկատաւումի կ'ենթարկեն, դէմ-յանդիմանական յղացումով : Եւ ո՛չ թէ իր ներքին իսկութիւնը : Ինչ որ կը դանուի մեր խիղճին խորը՝ ան կը կազմէ այդ թաքուն իսկութիւնը և կեդրոնական կէտը կը ձևացնէ : Որչափ ատեն որ այդ իսկութիւնը զերծ կը մնայ անհատականութեան սկզբունքէն, անիկա բոլորովին նոյնակերպ կը դառնայ բոլոր անհատներու մէջ, հոգ չէ թէ այս վերջինները միեւնոյն ատեն ապրին կամ իրարու յաջորդեն : Ուրիշ խօսքով, այդ բանը կը կոչեմ ապրելու կարգը, այսինքն՝ դէպի կեանք ու տեսականութիւն ձգտող ստիպիչ ըզձանքը : Ծիչդ՝ այդ դոյութեան կը խնայէ մահը և անկող կը թողու գայն, ինքնին անխոփոխ բան մը՝ որ չի կրնար լաւագոյն վիճակի մը առաջնորդել մարդկութիւնը : Ամէն կենդանի էակի համար կեանքէն ո՛չ նուազ ստոյգ են տառապանքը եւ մահը : Սակայն կարելի է տառապանքներէ և մահուցէ ազատիլ ապրելու կամքի միտումով, որուն արդիւնքը կ'ըլլայ անհատին կամքը անխառն մարդկային ցեղին ուսման ու կեանքը բնաշինջ ընել մարդկային ցեղին մէջ : Թէ այն ատեն ի՞նչ կ'ըլլայ այդ կամքը, որ և է դա՛ւ զափառ չունինք այդ մասին և ամէն հիմնական կը պահուի : Այն տեսակ վիճակ մը կը բազմացուի, ուր մարդ անկաշկանդ ըլլայ ապրելու կամք ունենալու կամ չունենալու : Այս վերջին պարագան ներշնչանք կը կոչուի Պաշտօնականութեան մէջ : Այդ կէտն է որ իր բնութիւնովը իսկ միշտ անմատչելի կը մնայ մարդկային ամէն ծանօթութեան :

Վերջին նկատողութիւններուն տեսակետէն առնելով խնդիրը, եթէ մեր նախածքները միտքները կեանքի ժխտին մէջ, կը տեսնենք որ կեանքի թշուառութիւնով և տուճատանքներով զրոյցած են մարդիկ : Դարձեալ կը տեսնենք որ մարդիկ իրենց բոլոր ջանքերը համախմբած են՝ անվերջ տէտքեր հոգալու և բիրտ դէմքերով ներկայացած՝ թշուառութենէն զերծ մնալու նպատակով, մի միայն կարճ ժամանակամիջոցի մը համար պահպանութիւնը խնդրելով իրենց անհատական տառապալից կեանքին և չհամարձակելով ուրիշ յոյս տածելու :

Եւ ահա այդ մրցապայքարին ամէնէն տաք միջոցին կը նշմարենք երկու սիրահարներ, որոնց տենչալից նայուածքները զիրար կը խաչաձեւեն : Բայց ինչո՞ւ այդքան զաղանապահութիւն, ինչո՞ւ այդչափ երկ-

չոտ ու տարակուսած ընթացք : Որովհետեւ այդ սիրահարները զրուժաններն են , որոնք կը ջանան , զաղտադողի մշանջենաւորել լսովանդակ-թշուառութիւնը և տառապանքները . այս վերջինները մօտաւորաւ վախճան մը պիտի ունենային , եթէ սիրահարները չըլլային , և այդ վախճանն է որ կ'ուզեն ունայն դարձնել , ինչպէս իրենց նախորդներն ալ ունայն դարձուցած են արդէն :

Մարդկային ցեղին սղին , որմէ կ'առաջնորդուին երկու սիրահարներ , առանց այս վերջիններուն զիտակցութեան , եթէ անոնց բերնով խօսէր և պոյժաւ գաղտնիարներ տարզէր , հետեւեալ կերպով պիտի յայտնէր միտքը , փոխանակ բնազդական զգացումներով արտայայտելու սիրային արամախօսութեան բարձր քանադասեղծութիւնը , ինչ որ արդի լեզուին մէջ երեւան կուգայ վիպական պատկերներով , անհուն տենչանքներու խաչալ առակներով , անսահման հեշտանքներու կանխադգացումներով , անհաս երանութիւնով , յաւիտենական հաւատարմութիւնով և այլն :

Տափնիս . — Կր փախաքիմ անհատ մը նուիրել ապագայ սերունդին . կարծեմ թէ պիտի կրնաս տալ ինչ որ կը պակսի ինծի :

Բջօե . — Ես ալ այդ մտադրութիւնը ունիմ , և կարծեմ թէ պիտի կրնաս անոր ընծայել ինչ որ չունիմ : Տեսնե՞նք ի՞նչ լպնի պէտք կայ :

Տափնիս . — Բարձր հասակ մը և մկանային ուժ կը պարգեւեւմ անոր . ո՛չ մէկը և ո՛չ միւսը ունիս :

Բջօե . — Գեղեցիկ ձեւեր ու փոքր ոտքեր կ'ընծայեմ . այդ երկուքէն ալ զուրկ կը գտնուիս :

Տափնիս . — Սպիտակ նուրբ մորթ մը կու տամ անոր , զոր դուն չունիս :

Բջօե . — Սեւ մազեր ու սեւ աչքեր կու տամ անոր , մինչ դուն խարտեաչ ես :

Տափնիս . — Արծաւեռունդն հոտոտելիք մը :

Բջօե . — Փոքր բերան մը :

Տափնիս . — Արիւթ իւն և բարութիւն , որոնք չեն կրնար քննէ առաջ դալ :

Բջօե . — Գեղեցիկ ճակատ մը , սրամտութիւն և խնայականութիւն , որոնք չեն կրնար քննէ առաջ դալ :

Տափնիս . — Ուզի՞լ հասակ , աղւոր ակռաներ , քաջառողջութիւն , ահա ինչ որ մեր երկուքէն ալ պիտի ստանայ . իրաւջնէ երկուքնիս մէկտեղ կրնանք կատարելութիւնով օժտել ապագայ անհատը . ուրիշ որ և է կրնէ աւելի քեզի կը տենչամ :

Քշոհ . — Ես ալ քեզի կը տեսնամ [*] :

Սթէն կ'ըսէ Թրիսքրեմ Շեմսիի մէջ . « Չկայ կիրք մը այնչափ լուրջ, որչափ տարփանք » : Իրաւցնէ հեշտանքը շատ լուրջ է : Երեւակայեցէք ամէնէն գեղեցիկ և ամէնէն յանկուցիչ զոյգը . քանի՜ անգամներ կը մօտենան իրարու և կը հեռանան , իրարու կը տեսնան ու խոյս կու տան չնորհալորէն , սիրային ազեղոր խաղ մը ձեւացնելով : Բայց երբ հեշտութեան ժամը հնչէ , ամէն չաղակրտստութիւն , չնորհալից ու քաղցր զուարթութիւն կ'անհետանան իսկոյն : Զոյգը լուրջ երեւոյթ մը կ'աւանդէ : Ինչո՞ւ : Որովհետեւ հեշտանքը անասնական է , և անասնականութիւնն ալ չի ծիծաղիր : Բնութեան ուժերը լրջօրէն կը գործեն ամէն տեղ : Զգայարանքներու հեշտութիւնը հակադիրն է այն իմաստաւորութեան , որ մեր առջեւ կը բանայ իսկապէս աշխարհը : Խանդավառութիւնը և հեշտութիւնը ծագնաւորն են և չաղակրտստութեան հետ դործ չտեսին : [Վերջ]

ԶԱՐԵԶ ԵՄՅԵ

ԱՐԹՈՒՐ ՇՈՐԷՆՀԱՌԻԷՐ-Ի

[*] Երբ նկատի առնուի իւրաքանչիւր մարդու նկարագրին ու իմացականութեան բացարձակ անմիօրոյսութիւնը , այն ասեմ պէտք կ'ըլլայ բնութիւնը որ՝ մարդկային ցեղը ազնուացնելու համար , պէտք չկայ դուրսէն որ եւ փորձ կատարելու . այդ արդիւնքը ձեռք պիտի բերուի ոչ թէ կրթութիւնով ու դաստիարակութիւնով , այլ սերնդագործութեան միջոցով : Պատահի զապախարհ է ադ՝ զոր իր մէկ գիբին մէջ կը պարզէ , զարմանայի ծրագիր մը առաջ բերելով , պատեւաբարիկներու դասակարգը բազմացնելու եւ ազնուացնելու համար : Եթէ կարելի ըլլար բոլոր վաստէր պրերը անկացնել , բոլոր անկախ կիները վաճեն մէջ փակել , նկարագրի սեր մարդոց շուրջ մը կիներ հալալալիք և հաճախ այրել տալ բոլոր բանիմաց ու սրամիտ նորմիս ապրիկներու , այն ասեմ ամանիկ սերունդ մը առաջ պիտի գար՝ որ Պերիկլէսի դարէն առէլի գերագանց շրջան մը պիտի պարզուէ : Մտաւորին ծրագիրները մէկդի բռնելով , կարելի է՝ սա միջոցին վրայ խորհիլ . եթէ մահուան պատիժէն Էսքր , իբր ամէնէն ծանր պատիժ , որձառնութիւնը գործադրուէ , ամբողջ սերունդներու ընկերութիւնը ազատած պիտի ըլլար անզգամ ու վաստէր մարդոցմէ , եւ ասիկա շուրջ ապրանով միջոց մըն է , բանի որ սերունդներու մեծ մասը , ինչպէս յայտնի է , 20էն 30 տարեկանին մէջ կը գործուին :

Ծանօթ . Շօրէնհաուերի

ԱՐԶԱԳԱՆԳ

Լ. Պ. — Այո՛ , տէրին որպէս ձեր ալ սիրտէն ներս է սողակեր , և կը կրծէ գէշ կերպով : Բանաստեղծելու եռանդնիդ աղէկ , շահելու համար սիրտը անո՛ր՝ որ տիրեր է ձեր հոգին : Բայց սէրի մէջ յաջողելու համար՝ լեզուանիւթեան պէտք կայ , և զուր զփրաղարար ձեր Տիւլսինէն զրաւելէ առէլի պիտի խրաչեցնէք , փախալով անոր ականջին . —

Ո՛ր որ երբա՛ն , պիտի գամ ես ,

Մինչեւ մուկին ծակը մանեմ ? ! .

Զգացումին , հրապրին հետ ջանացէք արուեստ ալ գնել ձեր երգերուն մէջ :

Այն հաւատով թէ՛ արուեստի հոկաներ իրաւունք ունին իրենց տաղանդին ու գործին փառաւորումովը պանծացուելու, — իբր հրախօսականաց արտայայտութիւն իրենց վաստակին, — կը հրատարակեն ինքնակազմակերպ մեր աշխատանքից Միեւրոն Ազգայրեանի, հաշիւաւորում հաշակումին հրատապան մէկ գործին արուեստի շիտանի մը՝ ակնարար Տօք. Էտէրեանի, զոր իր եզակի արուեստին մէջ հանգցնել նշանաւոր պարէ մըն է, որչափ պատիւ մը անոր անդին այն համայնքին, որուն զաւակն է :

Խմբ. Ծան.

ՎՈՅՐԵՐՈՒ ՄԵՍԻԱՆ

Իրական կեանքի մէջ զանազան ծանրակշիւ, անդոյս հիւանդութիւններու և տխուր եզակիան, անհաւատովի դարմանումներու լուրերը ա՛յնչափ հագուողիւտ են, — շատ շարունակեան և ռեֆշանի պարագաները չհաշուելով, — որ մարդ հիացախառն տպաւորութիւնով մը կը համակուի, ամէն անգամ որ հրաշալի բուժումի մը ենթակայ, ականջալար կամ հանդիսատես ըլլալու տոյժը կ'ունենայ : Այս կարգի նշանակելի պարագայ մըն է զոր մէջ պիտի բերեմ, պատմուած բարեկամ երիտասարդէ մը, որ ենթական խի եղած է կուրացած իր աչքերուն հրաշալի բուժումին, շնորհիւ անբաղդատելի հմտութիւնովը ծանօթ մարդասէր ակնաբուժին Տօք. Էտէրեանի :

Փռնած պատմել իրողութիւնը իր ճշմարիտ գիծերով : Թե՛ծեւ կարմրութիւն մը նախ՝ աչքերէն մէկուն մէջ՝ քունի մը շաբաթ ետքը շեշտուած՝ զինքը բժիշկի մը երթալ կը հարկադրէ : Ղեղը կը գործածէ անօգուտ : Դարամէ մը աչքը վարագորուած է : Անմիջապէս կ'երթայ տեղին [Տարտանէլ] մեծ դեղատնիքը ու հոն գտնելով մեկ հատ բժիշկ, կազմու պատրաստ գործիւ աչքը ցոյց կու տայ և խորհուրդ կը հարցնէ : Պատասխան. — «Այս աչքէդ ա՛լ օգուտ մը մի՛ սպասեր» : Միակամի ըլլալ և աշխարհը կէս տեսնել, ի՛նչ դժբաղդութիւն : Հապա ֆիզիքական թերութեան անպատեհութիւնը, դէմքի հրէշային կերպորանափոխութիւնը . . . ո՞ր մէկը թուել : Լալով կը վերադառնայ տուն, անմիջապէս : Բարեկամի մը յանձնարարութեան վրայ՝ նորեկ զոյգ մը ակնաբուժներու ալ դարմանին կը յանձնէ ինքզինքը, սուսով դեղերնին կը գործածէ : Օ՛հ, ի՛նչ անկարագրելի չարչարանք : Դեղին հետ՝ զեննային հուր մը աչքը կը վառէ : Երեք ժամ միայն զիւցաղնարար մտքառելէ ետքը այդ այրուցքի անանկի ցաւին դէմ, կը նուաղի :

ՏՕՔ. ԷՏԵՐԵԱՆ ԻՍՏԵՐԵԱՆ

Իրանը ու հոն գտնելով մեկ հատ բժիշկ, կազմու պատրաստ գործիւ աչքը ցոյց կու տայ և խորհուրդ կը հարցնէ : Պատասխան. — «Այս աչքէդ ա՛լ օգուտ մը մի՛ սպասեր» : Միակամի ըլլալ և աշխարհը կէս տեսնել, ի՛նչ դժբաղդութիւն : Հապա ֆիզիքական թերութեան անպատեհութիւնը, դէմքի հրէշային կերպորանափոխութիւնը . . . ո՞ր մէկը թուել : Լալով կը վերադառնայ տուն, անմիջապէս : Բարեկամի մը յանձնարարութեան վրայ՝ նորեկ զոյգ մը ակնաբուժներու ալ դարմանին կը յանձնէ ինքզինքը, սուսով դեղերնին կը գործածէ : Օ՛հ, ի՛նչ անկարագրելի չարչարանք : Դեղին հետ՝ զեննային հուր մը աչքը կը վառէ : Երեք ժամ միայն զիւցաղնարար մտքառելէ ետքը այդ այրուցքի անանկի ցաւին դէմ, կը նուաղի :

Հէք հայրը աչքը կը բակէ, կը լուայ
և ցաւը քիչ մը կ'ամորտիւն . բայց աչքը
աւելի սխտո՞ծ է. և սոսկալի՞ անանկիւղ, միւս
աչքն ալ բոլորովին կը փակուի . . . բառին
բովանդակ իշխանակամիւնով կուրցում . . .
Անմիջապէս բժշկները նորէն խորհրդակցու-
թեան կը կոչուին : Եւ զարմուրելի բան է
լսել թէ, քննելէ ետքը կ'ըսեն . «Մենք եթէ
նոյնիսկ ըրած չըլլայինք այդ դեղը, ըլլալի-
քը սա էր լո՞վ քիմերիւնու խնդացող Յակիւ-
լապի բարեխիղճ և անձնուէ՛ր աշխրաններ],
միայն ջանացինք որ գտնէ մէկ հոտը փրկուի .
բայց կը ցաւինք յայտնել թէ երկուքն ալ
կորսուած են : Ո՛հ Դոլիւս, Բարի՛գ ան-
գամ եթէ երթարք, օգտու չունի, պարտադ
տեղը դրամ մի՛ վասնէք» : Կրնա՞յ նկարագր-
րուիլ կացութեանը յուստնաւաւան հանգա-
մանքը : Քսանթմէկ տարեկան ծաղիկ հասա-
կի մէջ երկու աչք մէկէն կրունցնել, զը-
կուէ՛լ յաւիտեան ընծաւեան բարեբար լոյսէն
և զատապարտութիլ յաւերժագէտ մաւջ ու
խաւսարդուտ մմութեան մը մէջ սուսայտագին
կեանք մը քաշքշելո՞ւ . . . Ի՛նչ անկուտու-
թիւն : Կը մտածէ՝ անձնապարս ըլլալ՝ փր-
կուելու համար հոգեկան ու ֆիզիքական ան-
տանելի վիշտերուն կիզիչ ցանցէն . . . :
Բայց անծանօթ, խորհրդաւոր ձեռք մը որո-
շումին իրադրութեամբ արգիլելու շարժում մը
կ'ընէ, շարժում՝ զոր շուրջը կը գրայ բնագ-
գորէն, հոգիին հեռաւոր մէկ խորշին մէջ
բեկբեկող հաւատքի պղպուտն ցոյլէ մը առաջ-
նորդութեամբ . . . Տօքթ. Ն. Էսմէրեանի անու-
նին լուսաւոր հնայքին ու համայնաժառաղ
համբարանի լուրջ բուսական կ'ըլլող հաւատքի
այդ տարրա՞ծ նշոյլը փոխանակելու յոյս յորդ
ճանձաններու հետ : Այդ անունը որչա՞փ
քաղցրահնչիւն էր, և ո՛րչափ սրտապնդէ :
Եւ անո իրենք ամուսնու տառապանքէ ետքը,
Պոլիս հասած է և ուղղակի դիմած բողոմա-
հմաւ մասնագէտին : Բարեխիղճ Տօքթ. Էսմէ
քննութենէ մը ետքը կատարելապէս կը յա-
տարէ գինքը և կ'ապահովցնէ թէ՛ ուժը
օրէն պիտի կրնայ արեւին շողը անննել : Զար-
մանքը մեծ էր . ինք որ մէկ աչքին վերա-
բացումովը իսկ աշխարհիս է՛ն երջանիկ արա-
րածը պիտի գտնար, շարքաքէ մը երկու
աչքերու գտնձին տիրացումին ի՛նչպէս հու-
սար . . . Բայց Տօքթ. Էսմէն ձայնը՝ տիրա-
ւոր վաստ և imposant՝ իր բարեհամբայ
անձի վնգական հրապրչին հետ՝ զինքը մե-
ծապէս կը խրախուսէ և կը մագիստացնէ :
Կարելի չէր ա՛լ տարակուսիլ, Թեոֆիլաւոս
ըլլալ : Կը սպասէ և կը յուսայ : Հրաշքը կը
կատարուի : Քիչ կը մնայ ցնծութենէն խելա-
ցնորելուն : Ուժը օր ետքը խաւ կը սկսի
ճնշմել ու վաղելի արեւին բարի ճանձնչը՝
սրտային կարտառլ մը : Ո՛րք են իրենց դա-
տապարտուելի անկարողութիւնով վայելող և աչ-

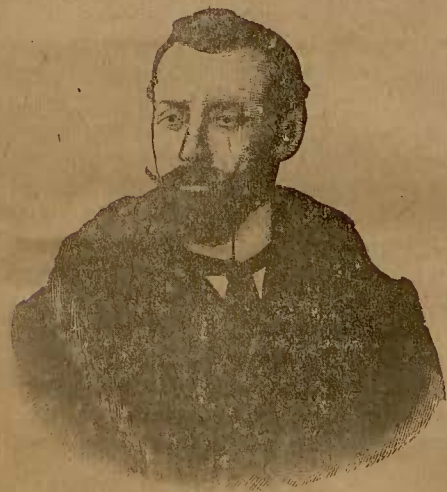
քերուն լոյսը մարդը երկվեցեակ մը բժշկինե-
րը : Ամխուռէսի չափ ուղեցոյցով և հինգ-վեց
ամիս ալ առանձին հանձարեղ մասնագէտին
դիմելէ ետքը՝ կատարելապէս կը բուժուին
աչքերը և հիմա առաջուրէն շա՛տ աւելի
քաջատոյճ ու սրաւուն են, աւարնց օր և է
ակնոցի օգնութեան :

Ինչ որ Տօքթ. Էսմէրեանի անունին միջոցա-
յին համբարան և իր անհուսադարելի ձեռնու-
տութեան հետ հաշտուած և անոնց վայելած է,
իր անշահատէր ու մարդատէր վերաբերումն է
ամէն անոնց՝ որոնց երեսին բաղդը նիւթա-
պէս ալ էէ ժգտած : Ինքը, ըլլալով անդ-
րանիկ ու էն յաշտակ աշակերտը տիեզերա-
նշտի վարպետին՝ Բրօֆ. Լուի տը Վէթերի,
ամէն տարի՝ անկէ կը հրաւիրուի Բարի՛գ,
անոր բացակայութեանը զայն փոխանորդելու
համար : Այս պարագան ալ պերճախօս ապա-
ցոյց մը չէ՞ իր եզակիան կարողութիւնով առ-
բացած շքեղ տաղադին, որուն վրայ զմայել-
լու չափով կը հրճուիմ, մոնջաւանդ անոր հա-
մար որ՝ Հայ գիտական դէմք մըն է որ ար-
ժանացած է այսչափ բարձր գնահատութեան
ու պատիւի, և օտարի՛ն ալ կողմէն : Բերս,
իր դարձանաւանդին պատերուն վրայ բազ-
մաթիւ երախտադիտական յուզիչ տողեր ու
մաղթանքներ իր անունին փառք կը պատմեն,
օրննելով զայն : Բարբ՝ անոնք որ մեկնած են
իր բովէն, տպահովարար ուրիշ բան պա-
հած ըլլալու չեն իրմէ՛. եթէ ոչ տպաւորու-
թիւնը գիտական կորովի հոկայի մը՝ որ իր
զարմացուցիչ կարողութեան բարիքներուն կը-
ցած է միացնել տարադպրեան հասեալութիւն
և փափկութիւն : Այդ խնտարհութիւնը, այդ
խնտարհմաւութիւնը իր մեծութեան յատկա-
նիշը ու յայտարար նշանն իսկ է : Զէ՞ որ,
այդէն, բարձր հեղինակութիւնները ամէնէն
խնտարհներն են : Տօքթ. Էսմէրեան այն ազ-
նիս տիպարներէն է՝ որոնք իրենց գործին ըմ-
բանումին ու կատարումին մէջ տապաւանուն
խաւնուածքով հոգի մը կը մատնեն : Իր դե-
րին ու կոչումին արժանաւորապէս ծառայած
ըլլալու գոհունակութիւնը հոգեկան այն մեծ
ուրախութիւններէն է՝ որոնք եզակիանօրէն
Թանկագին են : Այս սուղ վայելքով արդարա-
պէս հրճուելու ամէն իրաւունք ունի իր հո-
գին, նկատելով որ իր հրաշալի բուժումնե-
րուն արձագանգները ամէն օր ամէն կողմէ կը
հնչեն, արդարացնելով «Կոյրերու Մեհախա»ի
տիպարը, որուն իրեն յատկացուելուն մէջ
չափազանցութիւն մը չպիտի գտնէի, ինչպէս
պիտի ինչդրէի որ նոյնը չգտնէր յարգելի
Տօքթ. Էսմէն այս տողերու մէջ, որոնք արժա-
նի վարձքն են իր գործին :

ՄԻՀՐԱՆ ՌԵՂՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅ ՀԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆԻ ԱՐՈՒԵՍԸ

Հանրաժանօթ Հայ ճարտարապետ Արամ Էֆ. Թահթանեան, այս օրերս ունեցած է արուեստագիտական յաջողութիւն մը, զոր հաճոյքով կ'արձանագրենք: Տեղական ֆրանսերէն Սքամպուլ Թերթէն ետքը, յունարէն Բրոյիւն Թերթն ալ գնահատական բարձր տողեր նուիրած է, Թահթանեան Էֆ. արուեստին մասին: Չայն հետեւեալ կերպով կը նկարագրէ Սքամպուլ, իր խիստ համակիր տողերուն հետ հրատարակելով նաեւ Հայ ալ ուեստագէտին պատկերը, ինչ որ բացառիկ պատիւ մըն է և որուն արժանատցած ըլլալուն համար կ'արժէ շնորհաւորել զինքը: Այս առիթով մենք ալ հաճոյքը կ'ունենանք Մասիսի ընթերցողներուն ներկայացնելու զինքը, իր վստաքին հետ՝ որ համայնքինն ալ է՝ իր պատկերովն ալ: Ահա՛ Սքամպուլի տողերը. — «Այս հոյակապ ճարտարապետը այս միջոցիս կ'իրականացնէ ճշմարիտ մեծագործութիւն մը. զլուսն կը հանէ զօրծ մը ամէնէն յանդուգններէն՝ որոնց հազուադէպօրէն կը հանդիպինք: Տխար Թահթանեան ստանձնած էր փլցնելով վերաշինութիւնը «Համաի Փաշա Խան»ին, որ կը գտնուի Կարաթա, «Դօթէռամիթ»ին դէմը: Աշխատութիւնները առաջացած էին, — հինգերորդ յարկը բարձրացած էր, — երբ տէրերը՝ բաղձարով 3 մէթր խորութիւնով գետնայարկ մը

ԱՐԱՄ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆ

ունենալ ամբողջ շէնքին տակը, հարցուցին Տխար Թահթանեանի Թէ՛ կարելի՞ էր շինել այդ տեսակ գետնայարկ մը, զորմերու արդի կացութեան մէջ: Առաջարկը դժուար էր և նոյն իսկ վստահաւոր, մանաւանդ երբ նկատի առնուի Թէ՛ այդ ահագին շէնքը կանգնուած է 30 անշուտ սխներու վրայ, իւրաքանչիւրը 200 Թօնօէն աւելի ծանրութիւն կրող: Շէնքին երեք փողոցներով շրջապատուած ըլլալը, և այդ փողոցներէն երկուքին վրայ ունեցած պատշգամները, անկիւններէն մէկուն տակը փորուած խոր հոր մը՝ զօրծը աւելի կը ծանրացնէին և կը բազմապատէին վստագները: Սակայն այս բոլոր դժուարութիւնները չկատեցուցին երկարատար և նշանաւոր ճարտարապետը: Անմիջապէս սկսաւ զօրծի և շնորհիւ իր նախադատութեան և արուեստագիտական բարձր կարողութիւններուն, յաջողեցաւ լուծել այս դժուար խնդիրը: Այսօր բոլոր դժուարութիւնները հաթուած են.

զօրծը յաջողապէս կը դիմէ դէպի լուսմը. և ասիկա ճշմարիտ զլուսն-զօրծոց մը պիտի ըլլայ համբերութեան և հաշուապետութեան: Հոս չպիտի մոռնենք արուեստական մանրամասնութիւններու մէջ. չպիտի փորձենք նկարագրութիւն մը զանազան մասերուն այս նշանաւոր խանին. ասիկա շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ: Յիշենք սակայն Թէ՛ շէնքին ճակատը նշանակելի է իր առապեալ ոճով, խիստ ինքնատիպ ձևի մը մէջ: Տխար Արամ Թահթանեան լուրջ ուսումնասիրութիւններ ըրած է Բարիզի մէջ, ուր զանուած միջոցին կարող եղած է շանելու բարձր գնահատութիւններ, արուեստագիտական շրջանակներու մէջ: Տխար Արամ Թահթանեան պատկաւոր է 1900ի Տիեզերական Յաջահանդէսին: Այս միջոցիս զլուսն հանելու վրայ եղած այս հռչակաւոր զօրծը՝ պիտի հաստատէ այն պատուարէր հուստքը՝ զոր իր բարիգէտն վարպետները և պաշտօնակիցները կը տածէին հանդէպ Տխար Թահթանեանի: Այս տեսակ գնահատումէ մը ետքը՝ մեզի կը մնայ պատգին ինդակցութիւնով շնորհաւորել ատարանդաւոր և անվեհեր արուեստագէտը՝ որուն արուեստը ձգտումը ունի նորին ու ինքնատիպին, իր բոլոր գործերուն մէջ:

ՄԵՐԿԱՊԱՐԱՆՈՑ . . . ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Առաջին անգամը ըլլալով, **Մասիս**ի հրատարակութիւններէն մէկուն զէմ [*«Մոլորումի Պահեր»*] բողոքող դիտողութիւն մը ստացանք, զոր կը ստորագրէ զառառական Գօլէճի մը ուսուցիչը, որ բանաստեղծ և գրող ալ է: Նամակագիրը ո՛չ միայն գայթակղած—և իրեն հետ ուրիշներուն ալ ամէցած—ըլլալը կը յայտնէ, այլ նաև Գօլէճին հասցէին եղած վնասուած բաժանորդագրութեան մը զաղբեցուիլը կը խնդրէ «առժամապէս»: Պարագան յատկանշական է և կ'արժէ խորհրդածել անոր վրայ, միանգամ ընդ միշտ լուստարանած ըլլալու համար մերկայարանոց . . . գրականութեան հանդէպ մեր հայեացքը և ընդգրկած ուղղութիւնը **Մասիս**ի մէջ: Մենք սկիզբէն խիբ զխտից զգուշութեամբն մը զլինք **Մասիս**ի մէջ, մերկայարանոց նկատուած գրականութեան մուտքին համար և չհրատարակեցինք երբեք ա՛յն տեսակ գրութեանն որոնք իրաւունքով «մերկայարանոց» հռչակուելու բնովը ունէին: Եւ ուրիշ ենք որ՝ **Մասիս**ի ձեռք առած այս ուղղութիւնը զգացուցաւ բազմաթիւ ընթերցողներէ և ջատագովութեամբ խիստ շատերէ, հանչեցուելով անոր մէջ դրուած դիտումնաւոր ու ծրագրուած ոգին: Բայց կա՛յ կէտ մը, զոր պէտք է ճշդել զխնայ : Ի՞նչ է մերկայարանոց գրականութիւնը: Կամ կըրտո պատկերի մը արտայայտութեանը շուրջը կը դառնայ : Ո՛չ, առանկ պէտք չէ՛ ըմբռնել մերկայարանոց կամ բաց գրականութիւնը : Գրութեան մը, որ ներկայացնելու համար որոշ գաղափար մը, պատկերացնելու համար գրական կըրտո էջ մը, վիրահատելու համար ընկերային չարիք մը, նկարելու համար կեանքի և զգացումներու խուժուած դրուագ մը, պէտք ունեցած է քօղամերկ նկարագրութեան, չիրար երբեք նկատուիլ ա՛յն մերկայարանոց գրականութիւնը, որ դատապարտելի է իր աննպատակ յղացումին և արտայայտութեանը մէջ, զուրկ ըլլալով հիմնովին մարմնացնելու ձգտումէն ո՛ր և է Գաղափար կամ Նիւթ, որ կարենար արդարացնել իր գոյութիւնը : Մէջը բաց խօսքեր գտնուած ամէն գրութեան չիրար երբեք արդիւնք հռչակուիլ մերկայարանոց գրականութեան, և հետեւաբար դատապարտելի դառնալ, արժանի գայթակղութեանը և պօզանքին՝ ընթերցող հասարակութեան : Իժիշկը, հասնելու համար իր բուժիչ նպատակին, պէտք ունի մերկայացնելու իր զննութեանը ներկայացուած մարմինը կամ ախտը, իր ամէնէն քօղամերկ մանրամասնութիւններուն մէջ, մինչև ամէնէն թաքուն ու ամօժալի զաղանիքներուն խորշը, զիծերը : Ատո՛վ միայն կրնայ ան թափանցել վերքին կամ ախտին գաղանիքին և գլուխ հանել իր բուժիչ դերը : Գրագէտն ալ, իրականացնելու համար թաքուն գաղտնիքներու, կըրտո յուզումներու, մարդկային կամ ընկերային խոր վերքերու վերլուծութեան իր դերը, պէտք ունի քննելու և պատկերացնելու իրերը և երեւոյթները իրենց ամէնէն մերկացած վիճակներուն, գիծերուն, կարկառներուն մէջ : Եւ առա՛նկ ըրած ըլլալուն համար՝ չիրար երբեք իր գործը դատապարտելի նկատուիլ, իրաւունք տալով գայթակղութեան : Գործին ոգին է կարեւորը, ո՛չ թէ ձեւը, և գո՛յն նկատելն է էականը : Եթէ գրագէտը՝ իր Նիւթին ու գրական նպատակին համար՝ պէտք ունեցած է քօղամերկ էջեր քրքրելու, իր գործը չը՛ կրնար դատապարտելի մերկայարանոցը հռչակուիլ : Բայց եթէ առանց Նիւթի մը կամ Գաղափարի մը գոյութեանը, գրութեանը աննպատակ նկարագրութեան մըն է զրդոյն տեսարաններու, անցքերու, պատկերներու, արդէ՛ն տեղ չունի ան գրականութեան մէջ : Ահա այս ըմբռնումով է որ շարժած ենք մենք **Մասիս**ում տեղ առած մեր հրատարակութիւններուն մէջ, և չենք ներքի որ երեւութապէս ամէն վրան բաց խօսքէ գայթակղուելու չափ ամօժալած ըլլան մեր ընթերցողները : Կարեւոր է գրութեանն խորքովը զբաղիլ : Այլապէս, ամէն չտուած խօսքէ, տեսարանէ գայթակղուիլ կեղծ մարտիրոսութիւն կ'ըլլայ :

ԽՄԲ.

Հիմնադիր Կ. Ս. ՆԻԹԻԻՃԵՍԻՆ. Orsotimistr 804թ. Ե. ՄԱՍԻՍ: Տպագր. ՃԻՀԱՆ

Հեղինակությունը

ՏՕՐԹ. ՀՕՐԱ ՌԻՇԵՊԵՐՆԻ

Թարգմանությունը

ԱՐԲ. ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲՅԱՆԻ

Հառատիքները՝ բառական են շեշտելու կարեւորութիւնը առջին մարդու՝

ՄԱՆԿԱՎԱՐ ԺԱԿԱՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

զիրքին, զոր պիտի ե կարդայ ամէն անհատ և կարդացնէ իր ծանօթին, և որուն թոյլանդակութեանը անգիտակ մնալը՝ մեծ պախաւ մըն է, ուսուցիչի մը համար, ինչպէս ուսանողի մը, տարեցի մը համար, ինչպէս երր֊տասարդի մը։ Կարդացե՛ք այս հատորը : Ո՛չ միայն կարդացե՛ք, այլ նաև ունեցե՛ք զայն անվրէժ, այն նկատմամբ որ՝ Տօր. Ռիշեպերնի հեղինակությունը և Արբ. Տեր-Յակոբեանի թարգմանությունը եղող զիրք մը չունենալ՝ նշանակելի թերի մը ձգած ըլլալ է մասնագիտականներու մէջ։ Կեղբոնատեղն է Մաթթէոսեան Թղթավաճառանոցը և զինը 5 զր. :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՅԱԻ

ԻՐ ՏԵՍԱԿԻՆ ՄԷՋ ԵԶԱԿԱՆ

ՀԱՅ-ՕՍԲ. ՄԵԾ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Պատգովական, Դիսակոն ԵՒ ուրիշ կարեւոր բառերու Ֆրանսերէնով և բազմաթիւ օրինակներով ձոխացած, իբր 50,000 բառ, աճ, ապուրիւն :

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԷՃ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

Օգնական Պետական Խորհուրդի ԵՒ Տնօրէն Պէրպերեան Վարժարանի

Այս երկասիրութեան վրայ երկար զրեւ աւելորդ է. միայն սաչափը ըսենք որ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօրմէն և Գեր. Նզդիշ Եպսկ. Դուրեանէ զատ Թուրք և Հայ նշանաւոր դրագէտ լեզուաբաններէ զնահատականներ կան այս խղճամիտ և յոգնավատակ երկասիրութեան սկիզբը : Թուրք նշանաւորագոյն դրագէտ-բանաստեղծ էքրէմ պէյ, Բէշապպէյ, Ահմէտ Բասիմ պէյ, հայագէտ Սիւրէյա Պէյ, Պատրիարքարանի Թուրք. Դիւանապետ տաճկագէտ Կարապետ էֆ. Խաչատուրեան և արեւելագէտ Ստեփան էֆ. Կուրաթիկեան թուրքերէն զնահատականներ ունին : Հայերէն զնահատականներ ունին Դուրդէնի, Զօհրապի, Պօղոս Քէրէստէճեանի, Նլքէնճեանի, Ուզուրիկեանի, Հրանտ Ասատուրի, Փանոսեանի, Թէոդիկի, Գաղանճեանի պէս բանասէրներ և դրագէտներ։ Երկը ունի 900ի մօտ հոծ էջեր, 8 փունթօ գիրով չարուած. ձօնուած է ուսուցչապետ Ռ. Յ. Պէրպերեանի և կը պարունակէ հեղինակին մեծագիր լուսանկարը։ Թուղթը ընտիր, ապագրութիւնը ընտիր [Տէր-Ներսէսեան և Պէրպերեան], կազմը փառաւոր [Մաթթէոսեան] : Կը վաճառուի կանխիկ 35 զրու.ի : Միակ կեղբոնատեղն է Պաղեսից Դրագուրը : 4—10

Ժ. ՍԻՄՕՆ

Բարիկ

Ք Ր Է Մ

Ս Ի Մ Օ Ն

Կիսերինով պատրաստւած
եւ առանց որ եւ է նարպական իւղի
Լաւազոյն արտադրութիւնն է
ան՝ պահպանելու համար ԴէՄ -
ՔԻՆ ՈՒ ՉԵՌՔԵՐՈՒՆ
Ճերմակոյր իւնը

1900ին բարիկեան ոսկի շնորհամ

Քրեմ Սիմոնը մօրթը կը պահպանէ օդին ազդեցութեան դէմ .
ճաթոտութեամբ, կարմրութիւններուն եւ խորշակահարութեան
առաջքը կ'առնէ :

Եթէ վրայէն Սիմոնի բրնձափոշիի թեթեւ խաւ մը քսուի ,
դէմքի զոյնին երիտասարդութեան շլացուցիչ փայլ մը կու տայ :
Պէտք է ամէն օր գործածել զայն, թաց լաթով մը մօրթին վրայ
տարածելով եւ յետոյ մեղմ շփումով մը ներս թափանցել տալով :
Ճարպային ոչ մէկ մարմին չպարունակելով , ամբողջովին կը
լուծուի ջուրին մէջ :

ՄԻԱԿՆ Է ԱՆ ՈՐ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԸ ԸՆԼԱՅ ԲՈՒՈՐ ԳԵՂԱՆԻ ԴԵՐԱՍՏԱՆՈՒՀԻ-
ՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ :

1860ին հնարուած , իսկապէս առողջապահիկ ու ամենաառաջ-
նակարգ Քրեմն է ան աղտոտութեան : Բովանդակ աշխարհի մէջ
իր ունեցած յաջողութիւնը առաջ բերած է բազմաթիւ կեղծեր ,
որոնցմէ պէտք է խորշիլ ու խոյս տալ :

Քրեմ Սիմոնը , բրնձափոշի Սիմոնը եւ Սիմոնի
օճառը կը զանաւորեն դեղարաններուն , անուշահոտու-
թեան վաճառատուններու եւ պաշարներու մէջ :

Գնած ասեմ պէտք է լաւ ննել վաճառանի տը՝ որ պէտք է ըլլայ
հովի պատկերին նիւղ նմանը :

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐՈՒՆ

Հեղինակներէ և հրատարակիչներէ անձնք՝ որ կը բազման Մասիսի մէջ ծանուցուիլը իրենց հրատարակութեան, պէտք է մտնան մեր պայմանը թէ, 2 օրինակ զրկուած գիրքերը միայն նկատողութեան կ'առնուին և կը ծանուցուին:

ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԹԵՐԹ ազգային, գրական եւ քաղաքական. — Բա-
ժանորդագրութիւն Կ. Պոլսոյ համար՝ տարեկան 80, վեցամսեայ 45
դրշ., դաւաններու համար՝ տարեկան 103 դրշ., վեցամսեայ 60 դրշ.
և օտար երկիրներու համար՝ տարեկան 35 ֆր. վեցամսեայ 20
ֆր. և Զեռքէ վաճառու՝ 5 աշը փարս: ԱՐԵՒԵԼՔ հրատարակ
կ'ելլէ ամէն օր, կէս օրին, խնամեայ բովանդակութեամբ, ըն-
տիր յօդուածներով, թարմ լուրերով ու նորագոյն տեղեկութիւններով:
ԱՐԵՒԵԼՔ, իր վերակազմուած խմբագրութեամբ և իր կարող աշխա-
տակիցներով առաջնակարգ տեղ մը կը զբաւէ տեղական հայ մամուլին
մէջ, արժանացած՝ ընթերցողներու գնահատմանը: Իր առաւելութիւններէն
մէկն է ՊԱՏԿԵՐԱԶՄԻՐԻ ըլլալու հանդամանքը, որով իր ընթերցողնե-
րուն կը ներկայացնէ պարբերաբար Ծանօթ Ինքնակարգ տե-
սարաններ: Ոչ նուազ կը գնահատուին իր մամուլական յօդուած-
ները, եկեղեցական, կրօնական, անասնական-սեղանաւորական, եր-
կրագործական, իրաւարանական և այլն, բացի գրական, բանասիրա-
կան գրուածքներէ, օրուն տեսութիւններէ ևն: ԱՐԵՒԵԼՔ վերաբերեալ
ամէն գրութիւն և բաժանորդագիր ուղղել Տէր և Տնօրէն Գառնիկին
էֆ. Պայաճեանի հասցէին, Ղալաթիա, Մահմուտի ձառագիծի, ուր կը
դնուին թերթին Տպարանը Խմբագրատունը:

Je prends tous les jours
de la vraie
CREME DE MORUE
de la PH^{ie} PEQUART de VERDUN-s-Meuse
C'est très bon !!!
Petite mère, se méfie des produits
similaires; mauvais et digèrent mal.
Le Flacon: 3^{fr} 50 dans l'ies Pharmacies.
SUPERIEURE à L'HUILE de FOIE de MORUE et aux EMULSIONS.

Նշանաւոր Տօքթ. Բէքլաւի
այս Էմիւլսիօնը կը գերա-
զանցէ հրատարակի վրայ
գտնուած բոլոր իր նմանե-
րը: Զուգի իւրի տեղ կը դոր-
ծածուի և անկէ աւելի
օգուտ ընէր աղոց և տկար

անձերու: Միակ ներկայացուցիչ Թուրքիոյ. Ո. Սօլախեան, Կ. Պոլիս:

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄԵՆՍԻՒԵՐՁԻՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԻ կը դարձանէ ամէն տե-
տակ տկուայի և լինտի հիւանդութիւնները, փաճ աղւանները կը լեցնէ
ուռոջ աղւաններու պէս երկար առեւն դորժածուելու պայմանով:

ԲՈՂՈՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՄԵԹՈՏՈՎ, նորը, ճաշակաւոր և զիմացկուն
արուեստական տկուաներ կը պատրաստէ, բնականին ճիշդ նման:

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր դարձանատան մէջ, Բերս, Մեծ
Բարձաք-Գարու, թիւ 8: Կարօտ հիւանդները ձրի կը դարձանէ հիւ-
արթի օրերը՝ Բերսի Աղքատախնամ դարձանատունին մէջ:

Կիրակի օրերը ժամպորտաթեանք կ'ընդունի:

Իզմիտի, Օլաճըզի և չրջակայքի Մասիսի գործակալն է Տիար
Ապուր Սարգիսեան, որուն կրնան դիմել փափաքողներ, բաժանորդագ-
րուելու համար, յանձնելով բաժանորդագիրն:

“ՄԱՍԻՍ,,Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Պոլիսի և դաւառներու համար ստորեկան 60 դրշ :
 Այտառաւմանի » » 14 ֆրանք :
 Թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ :
 Բամանորդները իրաւունք ունին ստանալու մեր պարգևները,
 միշտ ճշիւարար, թղթատարութեան ծախքն ալ մեր վրայ :
 Մաւիսի բաժանորդագրութիւնը բացարձակապէս կա խիկ է :
 Դրամ կարելի է դրկել փոխանակագիրով, օսմանետն կամ
 օտար մանսա-փութով և օտմ. թղթատարական նամակագրով :
 մով, 20 հաւը մէկ մէճիտի հաշիւով :
 Զննատարակաւած ձեռագիրները կա չեն դարձուիր :
 Նամակ կամ որ և է դրութիւն ուղղել առ

Ե Ն Ո Վ Ք Ա Ր Մ Է Ն

“ՄԱՍԻՍ,,Ի Հասցեով

Պապը Ա.Լի Հասսէսի, Թիւ 38

درعليه باب على جاده سنده نومرو ۳۸ «ماسيس» غزنهسى ادارهخانهسى

Rédaction de la Revue «MASSIS»

N. 38, Avenue de la Sublime Porte

CONSTANTINOPLE

“ՄԱՍԻՍ,,Ի Նոր Երջանի Ա. Տարիի հաւաքածոն, որ 1000 էջէ բաղկացած գրական գեղեցիկ հասոյ մը կը կազմէ, կրնայ ստացուիլ Խմբագրութենէս, կանխիկ փոխարժէքովը՝ 60 դրշ. կազմուած 65 : Թղթատարով դրկուելիք Հասոներու համար պէտք է 5 դրշ. աւելի վճարել :

1 9 0 8

Նոր Տարուան առաջին նորոքիւնը

Յ. Գ. ՓԱՆԳԱՇԵԱՆԻ

ԳԱՆՁ ԻՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Այս գիրքին համար յատկապէս փորագրուած 300 պատկերներով. — Անմըճելիօրէն ընտրելագոյն Դասագիրքը՝ Տարր. Դասընթացքի երկսեռ աշակերտներու համար : Դին 5 դրշ. Կեդրոնատեղն է հեղինակին ԳԱՐՈՒՆ Գրատունը, Կ. Պոլիս, Մեծ Նոր խան, վերի յարկ, Թիւ 55 :

ՓԱՆԳԱՇԵԱՆ ԱՂԶԿԱՆՑ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԳԻՇԵՐՈՅԻԿ ԵՒ ՑԵՐԵԿԵԱՑ

Գասը-Քէոյ, Մէօհիւրսար Հասսէսի